

Technická univerzita v Liberci
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
416 17 Liberec 1, Hájkova 6 Tel: 048/535 25 15 Fax: 048/535 23 32

Katedra: Národní školy

Obor: Učitelství pro první stupeň základní školy

Technika suchého pastelu a její využití na prvním stupni základní školy
The technique of a dry pastel and its usage on the primary school

Autor: Pavla Havelková

Podpis: *Pavla Havelková*

Adresa: Pacltova 505/1, 463 12 Liberec 25

Vedoucí práce: Mgr. Ilona Chválová

Počet:

Stran	Obrázků	Přípravných prací	Dětských prací	Vlastních prací
61	30	12	23	22

V Liberci dne 20. 12. 2000

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 048/535 2515

Fax: 048/535 2332

Katedra: NÁRODNÍ ŠKOLY

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Pavla HAVELKOVÁ

adresa: Pačtova 505/1, 460 01 Liberec 25

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název DP: Technika suchého pastelů a její využití na 1. stupni ZŠ

Název DP v angličtině: The technique of a dry pastel and its usage on the primary school

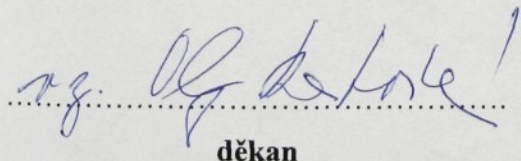
Vedoucí práce: Mgr. Ilona Chválová

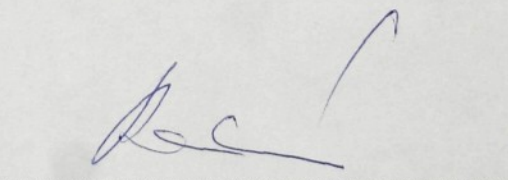
Konzultant:

Termín odevzdání: 5. 1. 2001

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 25. 1. 2000

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): PAVLA HAVELKOVÁ

Datum: 20. 12. 2000

Podpis: Pavla Havelková

KNB/NB

60 s. 13 s. přel.

Cíl:

Vytvořit výtvarně metodickou řadu pro techniku suchého pastelu. V praxi ověřit výtvarně metodickou řadu na prvním stupni základní školy. A na konec vytvořit vlastní soubor výtvarných prací technikou suchého pastelu.

Osnova:

1. Úvod
2. Obecné rozdělení různých druhů pastelů
3. Suchý pastel jako médium určené pro výtvarnou práci a další komponenty nezbytné pro práci s ním
4. Postupné rozvíjení technických možností suchého pastelu
5. Vlastní metodická řada zabývající se rozvíjením techniky suchého pastelu
  - 5.1. Realizace metodické řady ve třetím ročníku základní školy
  - 5.2. Realizace metodické řady v pátém ročníku základní školy
  - 5.3. Reflexe obou metodických řad
  - 5.4. Nástin užití suchého pastelu v rámci jednotlivých ročníků na 1. stupni základních škol
6. Vlastní tvorba
7. Závěr
8. Slovníček
9. Seznam literatury

Doporučená literatura:

Olmedo, S.G.: Jak malovat pastel. Svojtka a Vašut, Praha, 1997
Slovník světové kresby a grafiky. ODEON, Praha, 1997
Výtvarná výchova 1 – 4, 1997
Výtvarná výchova 1 – 4, 1998
Wright, M.: Úvod do pastelu. IKAR, Praha, 1996

ANOTACE:

TÉMA: TECHNIKA SUCHÉHO PASTELU A JEJÍ VYUŽITÍ NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Diplomová práce se zabývá výtvarnou technikou suchého pastelu.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části uvádím jednoduché rozdělení pastelů. Seznamuji s materiálem, který je důležitý při práci se suchým pastelem a také se zde zabývám historickým vývojem techniky suchého pastelu. V praktické části je zařazena vlastní výtvarně metodická řada, která by mohla inspirovat učitele na prvním stupni základní školy pro realizaci hodin výtvarné výchovy.

Celou práci doplňují barevné obrázky děl významných malířů pastelů, dětských prací a vlastní tvorby.

ANNOTATION:

THEME: THE TECHNIQUE OF A DRY PASTEL AND ITS USAGE ON PRIMARY SCHOOL

This thesis deals with the art technique of the dry pastel.

The work is divided into theoretical part and practical part. In the theoretical part I present simple division of pastels. I introduce material which is important for working with the dry pastel. I also deals with historical development of the technique of the dry pastel (here).

In the practical part there is my own art methodological series, which could inspire teachers at the 1st level of the elementary school how to realize lessons of Art.

Coloured works of famous artists of pastel, children's works and my own works complete the thesis.

L'ANOTATION:

LE THÈME: LA TECHNIQUE DU PASTEL SEC ET SON USAGE DANS L'ÉCOLE PRIMAIRE

Dans mes memoires , je parle de la technique plastique du pastel sec.

Les memoires sont divisés en deux parties: La partie théorique et pratique. Dans la partie théorique, je parle d' une simple division des pastels. Je présente un matériel, qui est important pour le travail avec le pastel sec. J' y aussi décris l' histoire de la technique du pastel sec. La partie pratique contient la période plastique – méthodique, qui pourrait inspirer les professeurs de l' école primaire à réalisation des leçons de l' art.

Tout les mémoires sont complétés par des images des œuvres des célèbres peintres travaillant avec pastel, quelques travaux des enfants et mes personnels œuvres.

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen literárních pramenů, které uvádím v přiložené bibliografii.

V Libereci dne 20. 12. 2000

Pavla Havelková

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Iloně Chválové za podnětné rady a odborné vedení.

V Liberci dne 20. 12. 2000

Pavla Havelková

Prohlášení k využívání výsledků diplomové práce:

Jsem si vědoma toho, že diplomová práce je majetkem školy a že s ní nemohu sama bez svolení školy disponovat. Dále jsem si vědoma toho, že diplomová práce může být zapůjčena či objednána (kopie), za účelem využití jejího obsahu.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně TU v Liberci, kde je uložena.

Jméno a PŘÍJMENÍ: Pavla HAVELKOVÁ

Adresa: Pacltova 505/1, 463 12 Liberec 25

Podpis: *Pavla Havelková*

OBSAH:

1. Úvod.....	1
2. Obecné rozdělení různých druhů pastelu	5
3. Suchý pastel jako médium určené pro výtvarnou práci a další komponenty nezbytné pro práci s ním.	7
3.1. Výroba suchých pastelů.....	8
3.2. Podklad.....	8
3.3. Náčiní.....	9
3.3.1. Fixativ.....	9
3.3.2. Vatový tampon	9
3.3.3. Hadřík nebo toaletní papír	9
3.3.4. Chléb	9
3.3.5. Mokrý utěrky, hadříky nebo vlhký papír.....	9
3.3.6. Lepicí páska.....	10
3.4. Hygiena.....	10
3.5. Adjustace.....	10
4. Postupné rozvíjení technických možností suchého pastelu.	11
5. Vlastní metodická řada zabývající se rozvíjením techniky suchého pastelu.	21
5.1. Příprava metodické řady	22
5.2. Realizace metodické řady ve třetím ročníku základní školy.....	25
5.2.1. Krajina mých snů.....	25
5.2.2. Barva hudebního akordu.....	27
5.2.3. Barevné žilky kamene.....	29
5.2.4. „Čáry máry, místo dětí, ať jsou tady zvířata!“	31
5.3. Realizace metodické řady v pátém ročníku základní školy.....	34
5.3.1. Krajina mých snů.....	34
5.3.2. Barva hudebního akordu a barevná kompozice skladby.....	37
5.3.3. Rozmalování zátiší v ?	41
5.3.4. Pohyb louky a její vůně.....	46
5.4. Reflexe obou metodických řad.....	49
5.5. Nástin užití suchého pastelu v rámci jednotlivých ročníků na prvním stupni základních škol	50
6. Vlastní tvorba.....	52
7. Závěr.....	54
8. Slovníček	55
9. Seznam literatury	59
10. Seznam příloh.....	60

1. Úvod

Výtvarně zaměřené téma jsem si vybrala proto, že se ráda ve svém volném čase této tvorbě věnuji. V průběhu vzniku výtvarného díla vnímám obrazy kolem sebe s větší intenzitou. Z vlastní zkušenosti aktivní výtvarnice dnes mohu říci, že jsou pro mne umělecké práce různých „mistrů“ mnohem přístupnější, než tomu bylo dříve. Poznávám tak jiné pro mne zajímavé výpovědi, což někdy může být i velmi dobrodružné. Tento přístup k obrazům (a nejen k výtvarným) mi připomíná práci překladatele, který tlumočí myšlenky autora do svého jazyka. Každý překladatel ke své práci přistupuje individuálně. Vždy však do ní dává i kus ze své osoby. Při komunikaci překladatele se spisovatelem, kterého zastupuje jeho dílo, se setkáváme se zájmem o výpověď druhého, o jinakost jeho vnímání světa. Obraz je tedy výpověď podobná literárnímu dílu.

„Obraz, to jsou vztahy plné poezie, kouzelné metafory a nezvyklé asociace. Sny se mísí se skutečností, představy splývají s vjemy, není hranic mezi skutečností a představou, snem a přáním, vnímání je obrazivé, plné fantazie.“¹

Myslím si, že v dnešní době vládne nezáměr o literaturu, která se nedá přečíst za jedno odpoledne. Obdobně je to i s obrazy. Jejich jazyk je však divákům mnohdy více vzdálený než je jazyk literární. A tím, že je v naší společnosti upřednostňován technický aspekt skutečnosti², dochází k nevyvážené spolupráci obou hemisfér našeho mozku. A to jistě není správné, protože rovnováha je velice důležitá. Pokud se nám jí nedostává, vnímáme „obraz reality“ zkresleně a neúplně.

V levé hemisféře probíhá redukce vjemů, jejich strukturální třídění, abstrahování a zároveň vyloučení všech „rušivých mezitónů“. V pravé hemisféře probíhá koncentrace na obrazy a tóny cirkulující v návratných procesech a předjímající sebeurčující jednání. Správně by mělo docházet k rytmické komunikaci mezi oběma způsoby vnímání, jednání.³

¹ Karbusická, L. *Výtvarná výchova a dítě*. 1985. s. 21

² I virtuální realita, do níž se lidé utíkají před prázdnou všednodenností, je ve své podstatě technologií, která je o to záluďnější, že člověka zplošťuje zevnitř.

³ viz Babyrádová, H. *Výtvarná výchova*, 1997, č. 4

Takto hovoří Jan Slavík o důležitosti expresivního vnímání.

„Zvládnutí expresivní řeči pomáhá člověku chápat zkušenosti, city a touhy ostatních lidí a konec konců směřuje ke skutečnému pochopení kulturního odkazu.“⁴

Z vlastní zkušenosti vím, že se na našich školách nepřisuzuje výtvarné výchově dostatečný význam. Při vzdělávání dětí učitelé stále kladou větší důraz na osvojování matematických a jazykových dovedností. Tak zanedbávají rozvoj výtvarných schopností, které v naší lidské minulosti, ale také v životě jednotlivce, hrají důležitou roli.

Již pravěký člověk využíval komunikační schopnosti obrázku, který dokázal zastoupit slovo. Důkazem toho jsou jeskynní malby pocházející právě z tohoto období. Také malé dítě dokáže obrázkem vypovědět více, než je schopno postihnout slovem. Protože této symbolické komunikační formě se teprve učí. Například v arteterapii se využívá kresby „naší rodiny“⁵, kde dítě zpodobuje často pravdivěji než slovy své pocity a postoje týkající se mezilidských vztahů v rodině. Tato kresba ukáže i skryté konflikty, rivalitu nebo pocit méněcennosti.

Děti milují barvy, rády poznávají nové a ke všemu přistupují velice aktivně. Když dáte dítěti do ruky barevné pastelky a papír, velice rychle se samo zabaví. V hodinách výtvarné výchovy tedy není problém zabavit děti. Proto se velice často stává, že učitelé přípravě výtvarných hodin nedávají dostatečné množství času, a tak se z těchto výukových hodin stávají hodiny „oddechové“, které nepřináší dětem téměř nic nového.

Období dětské bezprostřednosti ve výtvarné tvorbě, které probíhá zejména na prvním stupni základních škol, se dá velice dobře přirovnat k plavání. Kojenci prý také plavou zcela přirozeně, ale za dalších pět až šest let chodí děti na kurzy plavání.⁶ Ve výtvarné tvorbě platí totéž. Pokud nebudou u dětí rozvíjeny výtvarné schopnosti, postupně s přibývajícím věkem zcela „zakrní“. Člověk se pak výtvarným projevům vyhýbá, protože nedosahuje přiměřené výše jeho intelektu. Díky výtvarnému umění dochází i k rozvoji estetického vnímání, které je důležitou součástí plnohodnotných vztahů v životě člověka.

⁴ Slavík, J. *Výtvarná výchova*. 1998, č. 3, s. 4

⁵ viz Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, 1998

⁶ viz Sobková, M. *Výtvarná výchova*. 1997, č. 4

Začínajícím odklonem od expresivního jazyka je už nechut' dokončit výtvarnou práci. O tomto problému se více rozepisuje Marta Pohnerová.

„Děti a studenti například s chutí začnou práci, ale velmi neradi a někdy i s nechutí ji dokončují. Dochází tak k tomu, že výtvarná tvorba našich svěřenců má trvale jakýsi skicovitý charakter, musíme často měnit námět a vymýšlet stále nová, vzrušující zadání, abychom udrželi zájem o náš předmět. A přece by bylo tak důležité, abychom dokázali třeba přemýšlet o listu, prožívat jeho význam, smysl, tvar, barvu atd., jako velké přírodní dobrodružství. Zní to velmi neskutečně při spěchu v dnešních školách.“⁷

Výtvarné umění je opravdu dobrodružství, v němž se mísí hravost s badatelskou prací a vzrušujícími objevy. Souhlasím tedy s doc. Janem Slavíkem, že by výtvarná výchova měla mít obecně přijatelný výchovný smysl. Pak bude žákům přinášet přidanou hodnotu v kvalitě srovnatelné s ostatními předměty a na konci každé etapy výtvarné výchovy budou její žáci hodnotněji tvořit i hodnotněji vnímat.⁸ Tyto hodiny výtvarné výchovy by měly samozřejmě probíhat na rovině ne zcela umělecké, ale mělo by v nich docházet k rozšířenému vnímání.⁹

Jako příklad toho, že hodiny výtvarné výchovy lze realizovat plnohodnotněji, mohu uvést zážitek z liberecké základní školy v Ruprechticích. Realizace těchto hodin mě zcela přesvědčila, že je možné vést žáky výtvarným světem tak, aby si byli vědomi důležitosti a smysluplnosti své práce, kterou jsou schopni propracovat a dovést až do konce. Za celou touto prací stála paní učitelka, která je profesionálem na svém místě.

Jak profesionální přístup k výtvarným materiálům, tak i jejich širší užití dodávalo hodinám větší důležitosti mezi ostatními výukovými předměty. Žáci mají v těchto hodinách možnost osvojit si kresebnou či malířskou práci jakoukoli výtvarnou technikou. Učí se tu také dlouhodobé přípravě na konečné vrcholné dílo. Realizaci výsledné práce vždy předchází studijní návrh ve formě kresby.

Kromě malířsky úspěšných děl tu vznikají i plastiky z hlíny nebo ze dřeva. Každý žák si zde vyzkouší všechny výtvarné techniky a posléze se již specializuje na formu, která je mu nejbližší.

⁷ Pohnerová, M. *Duchovní a smyslová výchova*, 1992, s. 16

⁸ viz Slavík, J. *Výtvarná výchova*. 1998, č. 3

⁹ viz Slavík, J. *Výtvarná výchova*. 1997, č. 4

Při návštěvě jedné výtvarné hodiny jsem sledovala práci dětí, které byly rozptýleny do různých částí budovy k této činnosti vyhraněných. Každý z nich přicházel do hodiny s novou vlastní myšlenkou, jak dál pracovat na započatém díle. Z tvorby žáků jsem měla dojem, že pracují zcela samostatně, a tak přebírají odpovědnost za jeho dokončení. Učitel zde plnil důležitou roli rádce, na kterého se tvůrce může vždy obrátit. V době, kdy jsem školu navštívila, vznikalo pod rukama žáků druhého stupně mnoho různorodých a zcela osobitých uměleckých děl.

Celkově mě tato práce zaujala, protože jsem cítila, že směřuje k odpovědnému vztahu k práci. Přípravenost dětí na tuto formu práce však předpokládá kvalitní rozvoj výtvarných dovedností již na prvním stupni základní školy. Když jsem hovořila s paní učitelkou na téma vedení výtvarných hodin na prvním stupni, vyjádřila sama své zklamání nad jejich úrovní.

V závěrečné diplomové práci si dávám za cíl pojmout výtvarné hodiny odlišným způsobem. Vytvořila jsem výtvarně metodickou řadu, která by respektovala řád postupného poznávání média a techniku suchého pastelu. Díky ní žáci poznávají materiál, který vévodí naší planetě a jeho prostřednictvím si osvojují expresivní jazyk.

Technické možnosti suchého pastelu jsou opravdu široké. Můžeme je s dětmi poznávat a rozvíjet je během řady let v kombinaci s jinými krásnými výtvarnými technikami a činnostmi. Výtvarně metodickou řadu proto doplňuji výčtem některých dalších způsobů, jak s pastelem dále pracovat. Tento výčet jsem rozdělila podle možnosti jejich zařazení v rámci prvního stupně základní školy.

K poznatkům získaným z odborné literatury jsem přidala i osobní postřehy a zkušenosti, které jsem čerpala z vlastní tvorby.

2. Obecné rozdělení různých druhů pastelů

Slovo pastel je odvozeno od italského výrazu la pasta, což v překladu znamená těsto.¹⁰

Ale dnes již najdeme více médií, která mají ve svém názvu užito slovo pastel. Hlavní rozdíl mezi různými druhy pastelů spočívá v tom, zda je barevný pigment spojen roztokem založeným na vodové či olejové bázi (vyznačeny v textu podtržením).

Dále se liší strukturou. Rozlišujeme je na měkké, střední a tvrdé. Každý pastel má své specifické vlastnosti a je vhodný pro určitou škálu kreslicích či malířských technik.¹¹

Abychom se lépe orientovali a uměli je rozlišit, v krátkosti představím i tyto „nové“ druhy.

Suché pastely

Jsou původním typem pastelů, které se vyrábí v nejširší škále barev a odstínů. Při výrobě se používá slabý roztok lepidla, který zajišťuje, aby měly velmi jemnou strukturu. Pro malířské techniky jsou ze všech pastelů nejvhodnější, proto nejvíce vyhovují i dětem.

Tvrdé pastely

Tyto pastely jsou díky vyššímu obsahu lepidla pevnější a tvrdší. Hodí se k tvorbě náčrtků a pro kresbu detailů. Tvrdé pastely lze ořezat do ostré špičky. Existují ve více než osmdesáti barevných odstínech.

Krejony conté

Jsou křídové čtyřhranné pastely, které tvoří střed mezi měkkými a tvrdými pastely.

Tužkové pastely

Podobají se suchým pastelům, jsou jen poněkud tvrdší a jsou zasazené ve dřevě. Hodí se k práci na detailech. Říká se jim také barevné tužkové uhly.

Akvarelové pastely

Poslední novinkou jsou akvarelové pastely, kterými lze kreslit jako pastely suchými a olejovými. Poté mohou být barevné linky rozmyty do plochy pomocí štětce a vody.

¹⁰ viz kol. autorů. *Slovník světové kresby a grafiky*, 1997

¹¹ viz Wright, M. *Úvod do pastelu*. 1996

Olejové pastely

Nejsou ztuženy tragantovým lepidlem, ale olejem, který jim dodává lehkou průsvitnost a silnou přilnavost k podkladu. Barevná škála je menší než u suchých pastelů.¹²

Ve školách se zejména setkáme se suchými pastely v rozmezí šesti až dvanácti barevných odstínů.

---

¹² viz Wright, M. *Úvod do pastelů*. 1996

3. Suchý pastel jako materiál pro výtvarnou práci a další potřebné komponenty nezbytné pro práci s ním

„... Vše spěje k jednomu místu, všechno vzniklo z prachu a vše se v prach navrácí.“

(Kaz 3,20)

Dříve než uvedu bližší charakteristiku suchého pastelu, chtěla bych se nejprve věnovat samotnému nerostu, ze kterého se suchý pastel vyrábí a který je základním elementem pro tvorbu malířských barev vůbec.

Kámen je jedním ze základních elementů naší planety.

Kameny, nerosty a horniny patří snad k nejběžnějším a určité k nejstarším přírodninám na naší planetě. Prastará je i schopnost lidstva vytvářet z nich zbraně a nástroje, také v masivních jeskynních prostorech nacházeli lidé svá první bezpečná útočiště. Posléze tyto tvarově i barevně zajímavé kamínky plnily i jiné funkce. Neměnná stálost barev a jiskřivý vzhled pod paprsky světla učinil z nerostů vyhledávanou surovinu, která se dále zpracovávala a převážně sloužila zdobným účelům. Barevné kameny, polodrahokamy a drahokamy, jejichž barevná krása a svítivost byla nedostižná, se drtily na menší části a také na prach, který se dále upravoval a takto upravený se užíval pro malířské účely.¹³

Právě tyčinka suchého pastelu v sobě uchovává přírodní barevný pigment v té nejpřirozenější podobě. Při kresbě nebo malbě s pastelovým roubíkem nám na připraveném podkladu ulpívá barevný prášek, který dává tušit původ ve své bývalé pevné přírodní podobě a který svou nynější formou poukazuje na primární koloběh jakékoliv přírodní hmoty.

¹³ viz Míčko, M. *Estetická výchova*, 1982, č.

3.1. Výroba suchých pastelů

Samotná výroba suchých pastelů je tak jednoduchá, že se o ni můžeme sami pokusit. Připravíme si tak pro budoucí výtvarnou práci nový barevný odstín, šířku a velikost pastelové tyčinky, jaká vyhovuje našim speciálním potřebám.

Pastely se tedy vyrábějí ze suchých pigmentů, plavené křídly a lepidla, například tragantové klovatiny. Suchý pigment si můžeme zakoupit v obchodě s malířskými potřebami nebo jej získáme rozdrčením pastelových zbytků z tyčinek. Pigment se smíchá se slabým roztokem lepidla rozpuštěného ve vodě a umíchá se tuhé těsto.¹⁴

Z tohoto těsta se vymodelují tyčinky, které, aby se dostaly do konečné pracovní podoby, musí proschnout na teplém místě. Velikost a forma pastelů má vliv na budoucí způsob práce s nimi. Velké pastely, které získáme vlastní výrobou, jsou ideální pro velké plochy a dobře se drží v ruce.

Ale i práce zakoupenou širokou škálou pastelů vyráběných průmyslově je příjemná. Pro lepší práci s tímto výtvarným materiálem je dobré jednotlivé roubíky rozlomit na kratší tyčinky. Na slabé linky používáme hrany vrcholů, jejichž síla je určena velikostí úhlu, který svírá tyčinka s papírem. K nanesení široké barevné vrstvy využíváme podélné části tyčinky.

Pro uchovávání pastelových roubíků pohromadě je ideální, když je smícháme s rýží. Povrch jednotlivých barevných pastelových tyčinek se pak od sebe neušpiní, a tak můžeme opět dobře rozeznat jednotlivé barvy pastelových tyčinek.

3.2. Podklad

Nejvhodnější podložkou pro pastelovou malbu je papír. Jeho vláknitá struktura poskytuje totiž optimálně drsný povrch pro zachycení pigmentových částic. Papír musí být dostatečně tuhý, aby se při práci nebortil. Tyto vlastnosti nejlépe zajistí dobrý ruční papír. Dnes se pro malbu pastelem připravují speciální, takzvané velurové papíry s dlouhovláknitou strukturou a tytéž papíry tónované.

¹⁴ Aby vznikly tinty – barevné tóny, přidává se k pigmentu rostoucí podíl křídly. V závislosti na pigmentu jsou některé barvy měkčí než jiné. Některé tmavší barvy jsou značně tvrdší než tinty světlejší verze téže barvy, které jsou zpravidla měkké. To proto, že tinty obsahují vyšší podíl křídly. Intenzita barvy je také závislá na tom, jak na pastel při práci tlačíme.

Povrch papíru můžeme také speciálně upravit pro pastelovou malbu zdrsněním jeho povrchu. Zdrsnění můžeme provést dvěma způsoby: mechanicky – jemným broušením povrchu krouživými pohyby pemzového bloku, nebo za mokra – papír natřeme 3% roztokem želatiny nebo škrobu. Do ještě vlhké vrstvy lepidla naprášíme jemný pemzový prášek. Po zaschnutí zbytek pemzy oklepeme.

Jako podklad můžeme použít i dobře napnuté plátno - nejlépe lněné.

3.3. Náčiní¹⁵

3.3.1. Fixativ: Používá se většinou bezbarvých roztoků látek s lepicími vlastnostmi. Pro školní potřeby je vhodné použít lak na vlasy v rozprašovači nebo si můžeme vyrobit vodný fixativ s příměsí želatiny a lihu.¹⁶

Při nanášení fixativu položíme pastel na vodorovnou podložku a fixírkou, skleněným rozprašovačem nebo malou retušérskou stříkací pistolí povrch pastelu ze značné vzdálenosti jemně rosíme.

Nejlépe fixujeme ve větratelné místnosti nebo přímo na čerstvém vzduchu, tak zabráníme nepříjemné inhalaci rozptýleného fixativu v blízkém prostředí obrázku.

3.3.2. Vatový tampon: Slouží jako roztírací nástroj.

3.3.3. Hadřík nebo toaletní papír: Hodí se na setření nebo rozmazání barvy.

3.3.4. Chléb: Kulička uhněteného měkkého chleba lehce nahradí plastickou gumu. Jde o nejbližší, ekologický materiál, který ideálně gumuje suchý pastel.

Štětce: Můžeme použít k nanášení a k odstranění suchého pastelu.

3.3.5. Mokré utěrky, hadříky nebo vlhký papír: Jsou praktické pro čistou práci se suchým pastelem. Při rozmalování prsty nám pastelový pigment ulpívá na jejich ploškách a další práci těmito místy prstů jej stále vnášíme do míst obrazu, kterých se jimi dotkneme. Někdy se této schopnosti suchého pastelu využívá pro kompozičně vyváženou barevnost obrazu, ale pokud stále budeme pracovat prsty, které po chvíli smísením různých barev získají jednotnou špinavě hnědou barvu¹⁷, postupně naše práce ztratí zajímavou barevnou intenzitu a stane se

¹⁵ viz Wright, M. *Úvod do pastelu*. 1996

¹⁶ 4% roztok ve vodě s přísadou stejného množství lihu. Alkohol snižuje povrchové napětí vody, zabraňuje tak tvoření kapek a urychluje schnutí.

¹⁷ Barvě hnědé a šedé se také říká barva neutrální. Tyto barvy mají v sobě všechny základní barvy.

nevýrazně špinavou. Barevný pigment z prstů proto lehce otřeme do mokrého hadříku v místnosti i v přírodě - okamžitě na místě.

3.3.3. Lepicí páska: Papír můžeme připevnit po celém okraji, a tak nám při práci pevně drží na podložce a při práci se nevlíní. Výhodou je také to, že barvu můžeme snáze nanášet až ke krajům papíru. Na prvním stupni základní školy takto pracujeme minimálně.

3.4. Hygiena

Při práci je dobré být ve větratelné místnosti nebo nejlépe na čerstvém vzduchu, abychom zmenšili množství vdechovaného prachu z pastelů. Zejména to platí při velké pracovní intenzitě.

3.5. Adjustace

Před otěrem a prachem pastely chráníme adjustací. Mezi sklem a barevnou vrstvou musí být mezera a upevnění malby v rámu musí být prachutěsné. Mezeru mezi sklem a barevnou vrstvou vytvoříme vložením kartónové nebo textilní distanční vložky, nebo použijeme pasparty. Podložkový kartón olepíme papírovou páskou a pak jej ještě po celé ploše přelepíme ochranným papírem.¹⁸

---

¹⁸ viz Olmedo, S. G. *Jak malovat Pastel*. 1995

4. Postupné rozvíjení technických možností suchého pastelu¹⁹

Sama historie vzniku a vývoje pastelu je pro nás učebnicí k postupnému poznávání a rozvíjení velice zajímavé techniky suchého pastelu.

Dnes pro nás již běžně známý suchý pastel vynalezl na přelomu patnáctého a šestnáctého století málo známý francouzský malíř Jean Perréal. Před tímto vynálezem malíři pro své kresebné předlohy používali výhradně tak zvanou „techniku tří krejonů“. Na obvykle tónovaný papír se kreslilo černou, krvavě rudou a bílou křídou.²⁰ Objev pastelu do těchto kreseb postupně vnesl větší škálu barev, stal se výrazovým médiem.

Zvláště italský malíř Leonardo da Vinci (1452 – 1519) rychle rozpoznal cenu nové, suché kolorovací metody a použil ji pro některé studie k Poslední večeři. Příkladem dynamické studie zvýrazňované pastelem, které se již v šestnáctém století zcela běžně využívalo, je práce Jacopa Bassana (zřejmě 1517 - 1592) „obr. 1“.

Obr. 1 Jacopo Bassano, *Stojící starý muž s rozpřaženýma rukama, pozorující nebe*, asi 1575, 51 na 38 cm

¹⁹ literatura použitá pro zapsání krátké historie pastelu:

Wright, M. *Úvod do pastelu*. 1996

Olmedo, S. G. *Jak malovat Pastel*. 1995

kol. autorů. *Slovník světové kresby a grafiky*. 1997

kol. autorů. *Malířské umění od A do Z*. 1995

²⁰ Od šestnáctého století, během období zvaného Cinquencento, se kreslení stalo povinnou součástí studia všech malířů, kteří je dovedli až k hranicím možností pomocí tehdy známých materiálů – tuš, tuha, uhel, červená křída, sádra. Používali i dvě nebo tři tato média najednou.

Černá křída na modrém podkladu byla dopracována růžovým pastelem. Kresba tak získala velice realistický vzhled.

I v dnešní a nedávné době vznikají hodnotná umělecká díla, která využívají pouze těchto minimálních prostředků. Například Alfons Mucha (1860 - 1939), světově proslulý secesní malíř a grafik působící zejména ve Francii, takto pracoval se suchým pastelem "obr. 2".

Obr. 2 Alfons Mucha, *Mrtvá s dítětem*,
kol. 1900, 37,5 na 50,5 cm

Zde jde o pastel na barevném papíru. Kromě použití barev si zde můžete povšimnout velmi precizního, realistického provedení.²¹

Oba malíři vycházejí z lineární kresby černým pigmentem (křída, uhl), která je doplněna barevnými liniemi, ale i plochami. Konečný výsledek je pak zajímavější, než prostá kresba uhlem.

U Jacopa Bassana si můžeme povšimnout jak jednoduchých, tak i velice složitých barevných přechodů, které dílu dávají živost.²² Oproti tomu Alfons Mucha zde využívá jiné barevné síly. Své dílo postavil na kontrastu světla a tmy. Čistý růžový světelný akcent dodává obrazu chladnou až magicky umrlčí zář a černý pigment zvýrazňuje temnotu prostředí. Celá takto zachycená událost tak nabývá na výrazu a je celkově působivější. Světelné akcenty i akcenty temna jsou kompozičně vyvážené, a tak v nás nakonec při pohledu na tento výjev převládne klidná nálada.

Zde si můžeme prohlédnout kolorovací techniku užití pastelu v kombinaci s jiným kresebným médiem, např. uhl doplněný pastelem. Při realizaci je nutné připravenou skicu uhlem nejprve pofixovat a až pak nanášet pastel. Pokud bychom tak neučinili, byly by pastelové tóny zašpiněné černým pigmentem z uhl.²³

Nejprve byl tedy pastel pouze pomocným kreslířským médiem, dnes je tato jeho vlastnost u výtvarných prací rovnocenná s kvalitními oleji a jinými malířskými díly vyhotovenými jinou technikou. Ale historicky se pastel stal plnohodnotným médiem poskytujícím všechny malířské možnosti až v době, kdy se barokní hnutí rozšířilo po Evropě a teprve v posledním desetiletí tohoto období (1720 – 1750) se ve Francii a germánských zemích objevují zvláštní rysy známé jako rokokový styl. Právě v tomto období zdůrazňování ozdob vstoupil pastel do historie umění jako plnohodnotné médium, které se svou kvalitou vyrovná ostatním malířským médiím.

Je třeba říci, že to byl vstup slavný a velkolepý zásluhou benátské umělkyně Rosalby Carrierové (1674 – 1757), malířky poněkud lehkovážné elegance typické pro evropskou společnost té doby. Rosalba Carrierová je známá především svými skvělými pastelovými portréty, ale byla také vynikající miniaturistkou a figurativní malířkou. Její díla se vyznačují překypující mírou přirozenosti. Mají lehkost skici a úžasnou jemnost rozetřených barev "obr. 3".

²¹ viz Kadlečíková, M. *Mucha, pastely*. 1996

²² viz Wright, M.: *Úvod do pastelu*. 1996

²³ viz Hejný, J. *Kresba, malba, grafika*. 1990

Obr. 3 Rosalba Carrierová, *Portrét mladé dívky*, asi 1727, 34 na 27 cm

Při znázornění dívčí tváře, vlasů a jemného krajkového šátku na krku použila malířka pokaždé jiný postup.

Když pobývala počátkem dvacátých let osmnáctého století v Paříži, zapůsobila silně na tamní malíře. Odhaduje se, že kolem roku 1780 pracovalo v Paříži již více než dva tisíce pět set malířů, zabývajících se pastelem. Všichni tito mistři nám svými díly dokazují, že malování pastelů je technika, která může splnit požadavky dobrého malíře.

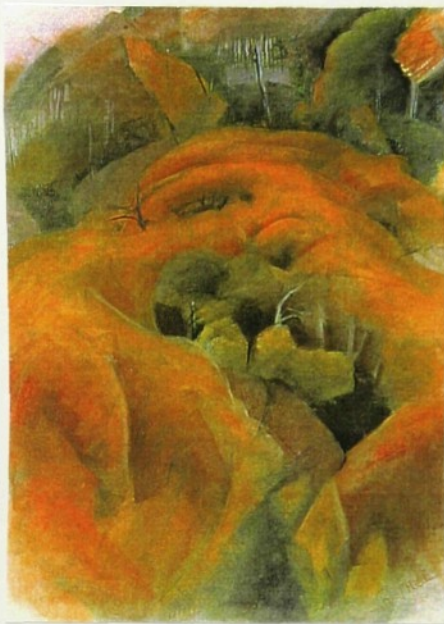
Současníkem Rosalby Carrierové byl francouzský malíř Maurice Quentine de la Tour (1704 – 1788),²⁴ nejslavnější portrétista tohoto období. Jeho portréty charakterizovaly hluboký psychologický pohled s neobyčejným stupněm živosti. Quentine de la Tour dovedl pastel až na vrchol jeho technických možností. On uvedl tento materiál na velké plochy. Pokud bychom je chtěli vidět na vlastní oči, jsou vystaveny v St. Quentinu. Mnohé la Tourovy studie a skici jsou početnější než dokončené portréty, proto je také toto místo hojně navštěvováno studenty pastelového malířství.

Rokokovým portrétistům vyhovovala pastelová technika pro velkou tvárnost, měkkost a jemnou třpytivost kreslicího materiálu, a ta je využívána malíři pastelů dodnes.

²⁴ Například jeho Portrét madam de Pompadour (asi z roku 1752, má rozměr 177,5 na 132 cm). Původní portrét madam de Pompadour byl však proveden na oválném kusu papíru a následně vlepen do kompozice, která byla složena z několika pláten, spojených dohromady.

Jedním z našich malířů, který využíval vlastnosti pastelu podobným způsobem, byl Jakub Schikaneder (1855 – 1924).²⁵ Na jeho práci si můžeme povšimnout soustavné kultivace citlivosti pro barvu a tvar, kterou nakonec dovedl do stavu jemného dotýkání neviditelného – zvuku a pocitu.²⁶

Obr. 4 Bridget Mc Crumová, *Podzimní krajina v Dant*, 102 na 81 cm²⁷

V tomto pastelu je výrazná kompoziční dynamika, která je zkrocena harmonií velice příjemných barevných odstínů. Odvážné dlouhé tahy pastelem jsou zjemněny citlivě rozetřeným pigmentem "obr. 4".

Malíři těchto obrazů pastelový pigment jemně roztírají, a tak dosahují neuvěřitelných barevných odstínů. Díky jim máme pocit, že nesledujeme malířské dílo, ale fotografii.

Barevný prášek je nanesen roubíkem na podklad a pak jemně roztírán nebo můžeme oškrábat prášek z roubíku přímo na podklad, a tam s ním dále pracovat. Barvy jsou míchány přímo na podkladovém materiálu vtíráním jednoho pigmentu do pigmentu sousedního nebo do spodní vrstvy barvy pomocí prstu nebo těrky. Můžeme hovořit také o tónované modelaci, jak roztírání šrafu do plynulých přechodů nazývá pan Josef Hejný.²⁸

²⁵ Dnes je známý především svými oleji. Jeho pastel, *Žena u okna*, pozn. kolem 1900, 83 na 40,2 cm, provedený na papíře je majetkem Oblastní galerie v Liberci.

²⁶ viz Vlček, T. *Jakub Schikaneder*. 1985

²⁷ Bridgit Mc Crumpová je sochařka, pracující na studiích zvířat.

²⁸ viz Hejný, J. *Kresba, malba, grafika*. 1990

Klasicisté pastelovou malbu nepěstovali. Až příchod impresionismu nadšeně zvěstoval novou oblast v malbě. Umělci se začali zaměřovat na scény z každodenního života a pokoušeli se zachytit dojem prchavého světla. Pastel byl pro záměry impresionistů díky zářivým barvám a širokým možnostem použití ideálním materiálem. V této době se začíná také pohlížet na kreslení nejen jako na metodu předcházející malování, ale jako na specifickou výrazovou možnost. Právě i toto je důvod, proč se pastel, jehož vlastnosti jsou fyzicky podobné jiným médiím vhodným pro kreslení, dostal do větší obliby.

Tato skupina umělců se také nazývala „nezávislí“²⁹ nebo „plenéristé“.³⁰

Ovšem není možné tvrdit, že by všichni impresionisté používali pro svá výstavní díla výhradně pastel. Někteří z nich používali pastely k tomu, aby bezprostřední námět zachytili ve skice a později jej namalovali olejem na plátno. Ale jiní, jako Edgar Degas (1834 – 1917), našli v pastelu médium, které pro ně bylo nejpřirozenější a s jehož pomocí vytvořili svá nejskvělejší díla „obr. 5“.

V sedmdesátých letech devatenáctého století začal Degas zkoušet nové techniky pro svou tvorbu. Pastel jeho tvůrčím záměrům vyhovoval nejlépe. Mohl jím kreslit i kolorovat současně, stupňovat bohaté efekty textury a modelovat bez únavných zdržení spojených s tradiční olejomalbou. Aby dosáhl požadovaného efektu, vlhčil Degas pastely párou z čajníku, třel je v prstech a rychlým čárkováním a šrafováním vytvářel silné vrstvy barvy, čímž dosáhl optické průsvitnosti malovaných látek. Když už mu ke stáru pomalu přestával sloužit zrak, jasné pastelové barvy mu stále dovolovaly dále pracovat.³¹

Degasovy pastely jsou ve světě nejznámější. Není vůbec přehnané, když řekneme, že díky Degasovi mnozí laici vědí, co to pastelová malba je, a dokáží ji odlišit například od akvarelu.

²⁹ Střetli se s akademickou tradicí ve způsobu malování, používání barev, ale také zaváděním nových témat např. život na bulvárech, barva svátečních dnů v zahradách, krajina chudých městských čtvrtí.

³⁰ Za svými náměty chodili přímo do života, přírody.

³¹ viz Lassaigue, J., Minervinová, F. *Edgar Degas*. 1985

Obr. 5 Edgar Degas, *Umyvadlo*,
kolem 1886, 60 na 84 cm

Na práci vidíme výrazné šrafování. Jednotlivé barevné tóny leží v těsné blízkosti. Když se však podíváme na dílo rozostřeným pohledem nebo z velkého odstupu, spojí se nám v oku barevné šrafování v barevné odstíny, které do sebe plynule přecházejí. Pastely zde Degas nanášel na karton.

Používáním primárních a sekundárních barev, nanášených drobnými tahy, impresionisté zavedli do kresby efekt roztříštěných barev, ty se pak mísí až v oku pozorovatele. Důmyslná práce s podkladem tento efekt ještě více podpořila. Samotnou barvu používali jako vodič světla a jejím účelem bylo evokovat skutečnost vyjasněním obrazu světlostí a jasností.

Impresionismus znovu definoval výtvarný svět a vedl ke vzniku moderního malířství.

Roku 1870 byla v Paříži založena společnost malířů kreslících pastelem a první výstava této společnosti proběhla roku 1880 v Londýně. Mezi mnohé slavné umělce, kteří pastely používali, patří Mary Cassatová (1845 – 1926),³² Pierre August Renoir (1841 – 1919), Henri de Toulouse Lautrec (1864 – 1901)³³ a James Whistler (1834 – 1903). Odilon Redon (1840 – 1916) patří také k nejslavnějším zastáncům pastelového média.³⁴

Impresionismus žije dál v některých obrazech současných umělců, kde stále nacházíme pro ně typický způsob použití pastelů, který je stále preciznější.

³² Byla Degasovou žákyní.

³³ Pastelová malba Toulouse Lautreca inspirovala k práci s pastelem i Pabla Picassa (1881 – 1973)

³⁴ Pozdější generace surrealistů pohlížela na Redonovy obrazy (snové výjevy) jako na předchůdce jejich vlastních průzkumů podvědomí.

Obr. 6 Diana Armfieldová, *Pole*
sv. Anděla, Benátky, 25 na 21 cm

Uznávaná malířka pastelů Armfieldová se opírá o papír teplých odstínů, který kontrastuje s bohatým modrým odstínem oblohy a vytváří dojem slunečních paprsků zahřívajících domy. Velkou část papíru nechala nepokreslenou, a tak barva odpovídá spíše barvě papíru než kterémukoliv z odstínů aplikovaných pastelů. Tato kompozice je založena na principu komplementarity – modrá stojí proti lososově růžové v kontrastní hře teplých a studených barev "obr. 6".

Na obrazech impresionistů je často vidět šrafování, které dodává dílu bezprostřednosti. Šrafování může být tvořeno vodorovnými, šikmými a kolmými čarami, tomuto způsobu šrafování se také říká mřížkování. Systém těchto čar nemusí být vždy samoúčelný. Jednotlivé linie mohou vzbuzovat dojem stability - svislé linie, dojem klidu - vodorovné linie, diagonální linie vnáší pohyb – sestupný, vzestupný, a oblé linie obohacují celkový účín, dojem maximálního pohybu. Sbíhající se čáry vzbuzují dojem hloubky, prostoru.³⁵ Šrafování můžeme také dělat lazurně, a to tehdy, když malujeme širokou stranou pastelu tak, že nanášíme barvy na sebe. Vždy musíme jednotlivé vrstvy barev fixovat.

Takovýmto způsobem můžeme docílit roztříštěných barev, kdy zblízka vidíme na barevné ploše různobarevné skvrnky, ale z odstupu se nám již v oku slévají do složitých barevných odstínů. Díky různobarevným podkladovým materiálům, odlišným také svou hrubostí povrchové struktury, se nám podaří dosáhnout stejného efektu.

³⁵ viz Knop, B. *Jak vzniká obraz*. 1967

Rozmanitost prací současných umělců dokazuje schopnost pastelu přizpůsobit se každému stylu. Můžeme jím vytvořit dílo halucinační, které se vyznačuje svou nezaostřeností, nebo dílo hyperrealistické.³⁶ Dále pastel umožňuje velmi kvalitní a profesionální malbu energickými liniemi.

Mnozí současní umělci si našli svůj nejosobnější výrazový prostředek v pastelu, jiní pastel používají spolu s oleji, akrylovými a akvarelovými barvami.

Pastel se může také efektivně používat v grafickém umění, obzvláště v reklamě a ilustracích. Vedle nejrafinovanějších ilustrací, prováděných stříkácí pistolí nebo s použitím supermoderních metod, představují pastelové ilustrace nový aspekt toho, co může umělcova představivost s tímto médiem vytvořit. Mnohé z těchto moderních pastelových ilustrací patří mezi vynikající malby a překvapují nás svým výrazným provedením a originalitou.

U nás najdeme mnoho skvělých ilustrátorů, tvořících především pro dětské publikum a kromě jiných technik používají i pastel. Například Josef Čapek (1887 - 1945) vytvořil pastely, které našly své místo v knihách dětské poezie od Jana Skácela "obr 7".³⁷

Obr. 7 Josef Čapek, Kresba pastelem
k básni Rozmluva v knize Jana
Skácela: Proč ten ptáček z větve
nespadne.

³⁶ Výtvarné dílo působí dojmem fotografického zachycení skutečnosti.

³⁷ viz Skácel, J. *Kam odešly laně*. 1985. Zde jde o cyklus pastelů na motivy hrajících si dětí. Později vyšla druhá kniha od Skácela J. *Proč ten ptáček z větve nespadne*. 1988, kde se setkáváme s Čapkovými kresbami zvířat. Tyto básnické sbírky napsal Jan Skácel přímo ke kresbám.

Dalším skvělým ilustrátorem, nejen dětských knih, je Adolf Born (1930). I on pro svá díla využívá sytosti pastelových barev.

Kresba, je dítětem velkolepého díla, a tak jak se vyvíjel vztah a váha k dítěti během několika století, tak se i vyvíjel vztah a váha kresby. Dítě renesance bylo považováno za malého dospělého, a tak se k němu chovalo i jeho okolí. Když se podíváme na nějaký renesanční obraz, zachycující malé dítě, uvidíme kopii honosně nazdobeného dospělého oné doby. Pouze z poměru hlavičky a těla zjistíme, že stojíme před podobiznou dítěte. Také kresba neměla v této době žádnou váhu. Dnes již uznáváme různé etapy, kterými prochází člověk během celého života. Respektujeme proto i dítě v jeho speciálních potřebách, v jeho myšlení. Obdivujeme jeho čistotu, která nás učí vlastní ryzosti.

Kresba je dnes také plnohodnotně uznána. Její jednoduchost snoubena se sugestivní silou linky, přesvědčivým pohybem, linií barvy, dává skicování pastelem váhu mezi precizními malbami olejem či jinou malířskou technikou.

K uznavání jednoduchosti se staví používání pastelu v kombinaci s jinými médii. Pastel rozmývaný vodou stojí na začátku tohoto experimentování. Dále můžeme kombinovat akvarel nebo tuš se suchým pastelem. Při této práci si nejprve na podklad připravíme malbu akvarelem nebo kresbu tuší a dále pracujeme již jen pastelem. Experimentovat můžeme i použitím různého podkladu. Například koláž z papírů různé textury a barvy je dobrým počinem k nevšední pastelové kresbě nebo malbě.

Při vlastní práci se suchým pastelem využíváme všech dosud známých technických prostředků, které vlastní tvůrčí fantazií ještě více obohacujeme. Přesto i při použití minimálních technických prostředků vznikají díla, která mají úspěch.

5. Vlastní metodická řada zabývající se rozvíjením techniky suchého pastelu

Motto:

„Žijeme uprostřed krásných věcí, které pozvolna odhalují svou podobu, až si to člověk konečně uvědomí.

Pozvolna otevírají se naše oči po staletí uzavřené nejbližšímu okolí a skutečné kráse věcí.“

Fernand Léger

Planeta Země je plná nádherných úkazů, které jsou pro nás zcela jistě fantastické, když je zažíváme poprvé. Děti jsou vůči nim velice citlivé a je to pro ně velkým dobrodružstvím objevovat jejich vlastnosti. Postupným dospíváním jsme však těmito a jinými informacemi tak zahlceni, že náš údiv je vystřídán samozřejmým bezmyšlenkovitým přijetím daností. Opětné probuzení tohoto údivu nás však oslovuje stejně tak, jako novorozence. Náš mozek obsahuje mnoho vědomostí, které v kombinaci s umem znovu žasnout rozvoj myšlenek posouvají mnohem dál. Pak znovu spatřujeme lákavou složitost světa. Není důvod být z toho znepokojeni, právě naopak nás to může naplňovat příjemným pocitem z krásy pohádkového tajemství.

Období školní docházky je ideální čas, kdy se děti mohou znovu naučit nad těmito přírodními úkazy žasnout. Potom možná pocítí i jiný vztah k životu.

Všechny tyto úvahy mě vedly k přípravě výtvarné řady pro děti na prvním stupni základní školy. Vložila jsem do ní smysluplný řád postupného rozvíjení techniky suchého pastelu a také jsem přihlédla k specifickým výtvarným potřebám dětí první až páté třídy.

Takto jsou charakterizována specifika výtvarné činnosti dětí na prvním stupni v osnovách pro základní školy.

„Pro výtvarné činnosti dětí v 1. – 3. ročníku jsou charakteristickými rysy odvaha, spontánnost, bezprostřednost, uvolněnost a emocionální přístup ke světu, suverénnost a jistota projevu, nedostatek zkušeností a malá kritičnost vlastní výtvarné činnosti. Přetrvává široce rozvinutá fantazie a představivost, vnitřní spřízněnost a blízkost světa pohádek a bájí i vnitřní potřeba vyjádření vlastního postoje k světu. Z metod a forem práce využívá proto učitel především hravé činnosti a experimentování.

Při výtvarných činnostech ve 4. – 6. ročníku začíná být dětská fantazie a představivost korigována rozvíjejícím se intelektem. Žáci postupně přecházejí od hravých činností k uvědomělejší výtvarné práci. Jejich výpověď o vztazích k okolnímu světu je stále bezprostřední, zachovávají si citový vztah k zobrazované skutečnosti.³⁸

Toto rozdělení mě vedlo k realizaci dvou řad zachovávajících stejný výtvarně technický řád ve třetím a pátém ročníku. Mohla jsem tedy porovnat přijetí výtvarně technického řádu dětmi, které mají odlišné výtvarné potřeby. Řady se od sebe liší pouze výběrem témat a obtížností, která je úměrná věkové kategorii dětí.

5.1. Příprava výtvarné řady

Výtvarnou řadu jsem rozdělila do čtyř částí. Řada dětem postupně představuje materiální podstatu a způsob práce se suchým pastelem. Vše probíhá na základě přirozeného rozvíjení techniky.

První část je věnována přírodním sypkým materiálům jako jsou popel, saze, různé druhy jemných písků a další. Tyto přírodniny se svým charakterem podobají jemným pigmentům, které jsou jedním z hlavních komponentů pro výrobu pastelových tyčinek a pro výrobu malířských barev všeobecně.

Děti si při této výtvarné práci měly plně prožít sypký přírodní materiál, který je důležitou součástí naší planety. Měly poznat jeho výtvarné možnosti i jeho přirozenou přírodní paletu. Pro výtvarné účely jsme ho používali na předem navlhčenou čtvrtku potřenou roztokem vody a lepidla. Na takto upravený podklad ho děti sypaly v čisté nebo barevně namíchané podobě.

V druhé části již děti poznávají výtvarné možnosti speciálně upravených pigmentů, které se ukryly do pastelové tyčinky. V této fázi děti pracují pouze s pastelovými tyčinkami základních barev, pomocí kterých si mohou mícháním vytvořit bohatou paletu barev.

---

³⁸ Peřinová, M. *Vzdělávací program Základní školy*. 1996, s. 224

Při této výtvarně technické hře, po nanesení barvy z podélné strany pastelové tyčinky zmateně nebo šrafováním, děti dále pracovaly jen za pomoci vlastních prstů. Tak poznávaly možnosti jemného roztírání pigmentu, při němž barva ulpívá na částech prstů. Barevný odstín, který se jim zachoval na prstech, mohou lehce přenést i do jiných částí obrazu, a tak zklidní barevnou harmonii. Děti zde mohou názorně a dlouhodobě pozorovat jednotlivé fáze vzniku různých odstínů, které se v každé podobě uchovávají na výtvarné ploše.

Proto, abychom tvořili čisté barevné tóny, je nutné si během práce stírat barevný pigment z prstů hadříkem. Je třeba si to uvědomit. Posléze si tuto činnost při výtvarné práci ani neuvědomíme.

Ve třetí části děti poznávají, pomocí jedné tyčinky z umělecké sady pastelů, novou rovinu jednoho barevného tónu, a to jeho intenzitu. Světlu až intenzivní podobu získají různou silou tlaku použitého při nanesení pigmentu z pastelového roubíku. Těchto stupňů mohou také velice rychle dosáhnout při roztírání nanesené pastelové barvy. Děti tu poznávají, jak se kresba tahem prstu nebo stěrky (vytvořené z toaletního papíru) mění v malbu.

Během práce děti drží pastelový roubík jen velice krátce, více pracují samotnými prsty, které se tak stávají nosičem barvy. Při této práci si tedy dobře prožijí médium suchého pastelu přímým dotykem. Také je tento způsob práce vhodný pro malé malíře, kteří si malováním vlastními prsty zdokonalují jemnou motoriku.

Pro lepší uchopení vlastní představy si zde svou práci děti nejprve nastínily bílým pastelem. Učí se tím nebát se prvního tahu do čisté plochy. Světlý nános barvy mohou lehce setřít a po několikáté změnit zamýšlenou kompozici obrazu, aniž by zkazily čistý papír.

Každé z dětí pracuje s jiným barevným tónem, který si tak může při práci naplno prožít, a pak lépe pozná jeho teplý nebo studený náboj.

Děti zde pastel nanášejí na balící papír, jehož drsný povrch jedné strany umožňuje lepší přilnavost pigmentu.

V poslední, čtvrté části řady již děti pracují s celou školní sadou pastelů, obohacenou o barevné tóny z umělecké sady pastelů. Tato barevná bohatost dětem rozšíří možnosti užití, ale také vyhledávání složitých barevných tónů. Na druhou stranu je nesnadné ze svůdně bohaté palety vybrat barevné tóny tak, aby se navzájem nerušily. Výběrem barevných tyčinek před samotnou prací předejdeme těmto úskalím. Někteří z nás jsou schopni vybrat přiměřenou barevnou paletu intuitivně bez vyčlenění určitých barevných tónů.

Vyzkouší si zde opět nastínění obrazu, což jim dává větší jistotu v počátcích práce. Lehkým setřením suchým hadříkem ji mohou ještě podle vlastního uvážení pozměnit.

K technice roztírání suchého pastelu zde přibýlo využívání pastózního nánosu suchého pigmentu (impasto) v malbě. Přilnavost pigmentu k textuře papíru, kterou děti sledují nejen během práce, ale také na hotových vystavených dílech, dává pastelům specifický lesk a neměnnou intenzitu použitých barevných tónů.

Zde si děti vyzkoušely rychlou malířskou práci s pastely. Úkolem bylo barvou zaplnit celou plochu, a tak se jí trochu lépe naučit používat na ploše obrazu.

Žádné pastely jsem bezprostředně po práci nefixovala. Učinila jsem tak až po skončení celé metodické řady.

5.2. Realizace jednotlivých hodin výtvarné řady ve třetím ročníku

Během čtyř dvouhodin výtvarné výchovy jsem pracovala maximálně s dvaceti osmi dětmi, jejich počet se měnil podle aktuálních absencí dětí.

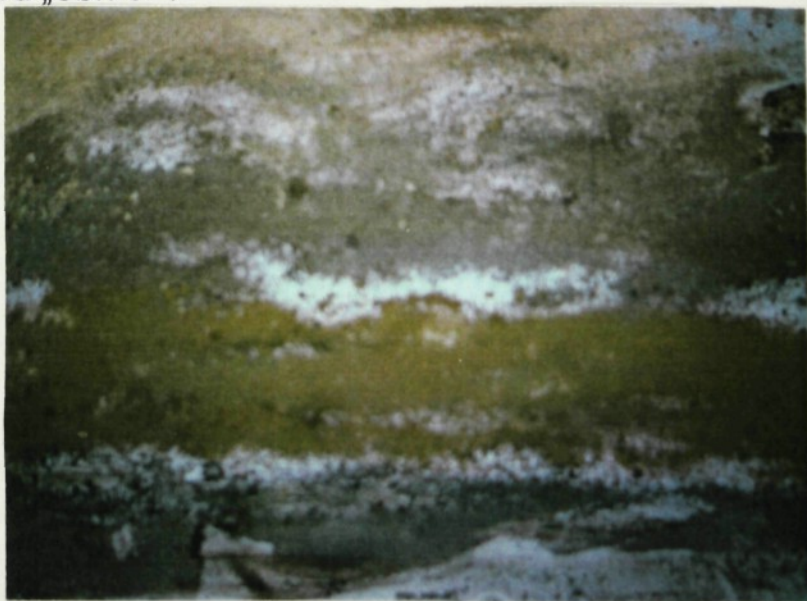
5.2.1 Krajina mých snů

Pomůcky: přírodní sypké materiály (přeseté přes síto), potravinové tácky z umělé hmoty, kelímky na vodu, roztok lepidla a vody, široké štětce (pro dvacet osm dětí stačí čtyři), čtvrtka A3 (předem namočená ve vodě), velká fólie na podlahu (např. fólie na nábytek používaná při malování bytu). Dále magnetofonový přehrávač a kazeta (Jablkoň: Machalaj 1995, Spodní proudy), ukázky barevných kamenů a kamenů s barevným žilkováním.

Průběh hodiny:

Na začátku hodiny se děti položí na koberec, zavřou oči a poslouchají hudbu – skladbu Spodní proudy. Během poslechu jim v představách vystupují obrazy prostředí a děje. Po chvíli ztiším zvuk a klidným hlasem přivádím děti zpět do prostředí třídy. Po skončení jednoduché relaxace si povídáme o svých představách.

Pak si děti utvoří pár. Každý pár dostane dvě čtvrtky, namíchaný roztok lepidla a vody do jednoho kelímku a najde si své místo na předem rozložené fólii na zemi. Děti si natrou čtvrtku tekutinou a mezitím rozdávám jednotlivým párům připravené tácky s rozsypaným přírodním materiálem. Sypaním přírodního materiálu na připravenou čtvrtku děti zhmotňují svou představu „obr. 8“.

Obr. 8 Krajina mých snů

Po dokončení práce děti nasměrují svá díla k jedné ^{straně} straně. Potom o dílech v klidu diskutujeme. Nakonec se dětí ještě zeptám, zda poznaly původ

materiálu, se kterým pracovaly. Opět následuje krátká diskuse s ukázkou různých nerostů.

Celou výtvarnou hodinu uzavřu pochvalou a shrnutím.

Reflexe:

Nevšední vytváření obrázku sypaným materiálem na podlaze děti velice bavilo. Se sypkým materiálem si výtvarně pohrávaly. Nanášely ho v jeho čisté barevné podobě nebo pomocí daných barev vytvářely různé barevné odstíny. Připravený přírodní materiál sesypávaly na čtvrtce i na tácku. Konečná podoba prací byla u všech dětí barevně i kompozičně vyvážená.

Pro děti byla nevšední i diskuse, která proběhla ke konci hodiny. Přestože na ni nebyly zvyklé, probíhala nenucenou komunikativní formou. Bylo vidět, že touha po slovním uchopení prožívané emoce je na místě (když je naplněna, přispívá k dalšímu rozvoji aktivního přístupu v tvorbě). Jde zde také o sdělení myšlenek, které děti napadají během tvorby, ale nejsou vyřčeny. Dalším důvodem, proč je dobré diskuse do hodin zařazovat, je možnost vyjádřit se k pracím spolužáků otevřeně před všemi. I při této činnosti se děti učí mnohým z životních dovedností - učinit si vlastní názor, respektovat ostatní, umět vhodně promluvit a také se empaticky vcítit do spolužáka.

Dobrá nálada při odchodu dětí ze třídy vypovídala mnoho o vnitřním uspokojení z dobrého výsledku celohodinové práce.

Vyskytly se zde také obtíže spojené se způsobem použití sypkého přírodního materiálu. Na čtvrtkách natřených roztokem lepidla a vody pigment dostatečně nepřilnul, a proto při manipulaci s hotovým dílem lehce opadával. Měnila se tak nezáměrně konečná podoba obrazu. Navíc spadlý materiál se po třídě rychle rozesl, a tak znečistil její podlahu.

Nemyslím si však, že by to bylo ke škodě v poznávání vlastností přírodních pigmentů. Pomíjivost materiálu a jeho přeměna v něco jiného je přirozená. I my se musíme naučit přijmout tuto pomíjivost a odpoutat se od materiálních vymožeností.

5.2.2. Barva hudebního akordu

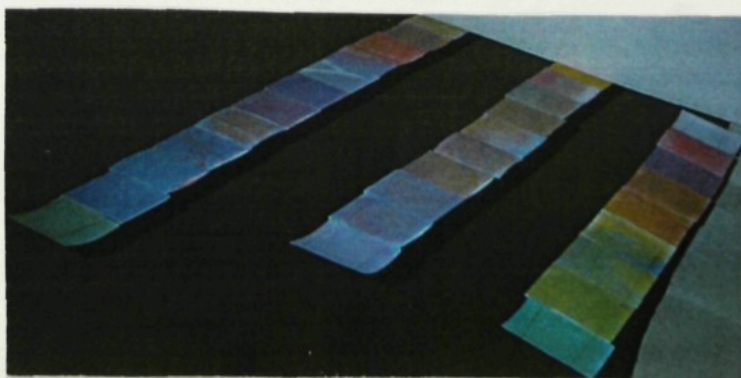
Pomůcky: pastelové tyčinky (pouze základních barev), karty (osm karet pro každého žáka) ze čtvrtky o rozměrech 7 na 10,5 cm, vlhký hadr (vždy jeden do lavice), ochranný igelit na lavici. Dále elektronické pianino, magnetofonový přehrávač, kazeta (P. I. Čajkovskij: Album pro mládež, Nová panenka, Nemocná panenka), zvonkohra, barevné papíry.

Průběh hodiny:

Na začátku hodiny si s dětmi zpíváme píseň, kterou si samy vybraly. Poté děti slovy a barvou postihují její emocionální náboj (barvy si vybírají z předem připravených papírových kartiček různých barevných tónů). Výslednou charakteristiku písně ponecháváme pro příklad připevněnou na tabuli.

Dále posloucháme instrumentální skladbu z magnetofonového přehrávače, která má opačný emocionální náboj. Opět hledáme slova a barvy hodící se k tomuto hudebnímu projevu.

Děti dostanou osm papírových kartiček (čistá naformátovaná čtvrtka) a tři pastelové tyčinky základních barev. Na první zkušební kartičku děti nanášejí své tři barvy do kruhu tak, aby se vzájemně nedotýkaly. V takto vzniklých mezerách barvy mezi sebou rozmazávají. Vzniká barevný kruh, který si nechávají na lavici. Nyní již vědí, jak budou svých tří barev využívat k tvorbě vlastní barevné hudební představy "obr. 9".

Obr. 9 Karty s barevnými akordy zavěšené v prostoru

Na elektronické pianino postupně hrají sedm různých akordů, které děti následně barevně zachycují na připravenou kartičku s názvem akordu na spodní straně.

Po ukončení barevně znázorněných akordů si děti vezmou své kartičky a sedneme si společně do kruhu na koberec tak, aby se všichni

vedle svých sousedů cítili co nejlépe. Tam si děti rozloží svých sedm karet a diskutujeme o vzniklých barevných tónech a odstínech. Při této příležitosti se dětí také zeptám, jestli by našly spojitost mezi výtvarným materiálem, se kterým jsme pracovali minule a se kterým pracujeme dnes. Pak jejich práci v této hodině pochválím a vše opět shrnuji.

Dále si ze svých kartiček děti vyberou jednu, na které se objevuje jim nejpříjemnější souzvuk barev. Podívají se na spodní stranu kartičky, kde najdou název tohoto akordu. S podivem jsme zjistili, že se nám kruh rozdělil na nové skupinky vedle sebe sedících dětí, které si nevědomě zvolili stejný název akordu.

Na závěr posílám po kruhu zvonkohru, na kterou každý hraje počáteční tón preferovaného akordu tak dlouho, jak je mu příjemné. Vzniká nám ojedinělá instrumentální skladba celé třídy.

Reflexe:

Barevný kruh – primární a sekundární barvy, jsou základy teorie barvy, o nichž by se děti měly dozvědět, dle osnov pro základní školy, již ve druhém ročníku. Proto jsem si myslela, že princip tvorby sekundárních barev bude pro děti třetího ročníku opakováním. Avšak setkala jsem se tu s naprostou neznalostí. Tato zkušenost se posunula z pouhého opakování do překvapivého objevování barevného kruhu.

Propojení hudebních možností s barevnými bylo určitě přínosem pro nový pohled na tyto dva, zdánlivě si nepodobné, výrazové prostředky.

Barevné kartičky se vyznačovaly nejednotností barevných odstínů, které do sebe plynule vstupovaly. Někdy tato barevná plocha byla i narušena barevnou linií. Preference nevšedních barevných odstínů při závěrečné práci v kruhu potvrdila jejich oblibu. Tyto tóny však děti nenajdou v základní paletě. Proto, aby je mohli používat, musí se je naučit tvořit pomocí jiných barevných tónů. Pokud takto dlouhodoběji pracujeme, začneme si uvědomovat i rozdílnost odstínů jedné barvy v prostředí, které nás obklopuje.

Vlhký hadřík byl účelným pomocníkem. Díky němu jsme se vyhnuli používání umyvadla k omytí rukou, které by přineslo příliš velké vytržení od soustředěné práce.

Celá hodina proběhla v duchu radostné tvůrčí práce.

Hotové barevné kartičky jsem dále připravila pro výstavu na chodbě, aby mohly svou barevností dále k dětem promlouvat a rozvíjet citlivost zraku na barvu. Seřadila jsem je do řad barevných po obou stranách, svázala je pevnou nití a zavěsila jsem je do prostoru. Jednotlivé řady byly tvořeny vždy převážnou většinou karet s teplými nebo studenými barvami. Mohla jsem je tak, při zdůraznění další vlastnosti barev, využít v následující hodině.

5.2.3. Barevné žilky kamene

Pomůcky: tyčinky ze sady uměleckých pastelů (každé dítě pracovalo s jedním odstínem), bílá pastelová tyčinka, balící papír podobného formátu (asi 25 na 25 cm), toaletní papír (na výrobu těrek), ochranný igelit na lavici, vlhký hadr. Dále ukázky kamenů s barevným žilkováním.

Průběh hodiny:

Na úvod hodiny si jdeme s dětmi prohlédnout výstavu jejich společné práce z minulé hodiny a diskutujeme o ní. Při této diskusi přicházíme na společný teplotní náboj jednotlivých barevných pruhů.

Po návratu do třídy dětem ukazují pastelové tyčinky ze sady uměleckých pastelů, z nichž si každý vybírá jeden barevný tón. Podle jeho teploty se děti rozdělují do dvou skupin. Posléze se ve skupinách seřadí do řad tak, aby jednotlivé barvy mezi sebou příjemně souzněly.

V řadě si položí na zem ochranné igelitové fólie i balící papíry, hrubou stranou navrch. Děti tvoří pomocí svého barevného tónu rozlévající se žilky na kameni. První z řady začíná pomocí bílého pastelu rozlévat hlavní žíly kamene, na které následující spolužák v ploše svého papíru plynule navazuje. Takto nastíněnou práci podle vlastního uvážení tvůrci dále dotvářejí jemnými sítěmi barevných nitek nebo odvážnou sytou barevnou plochou barevného nerostu zarostlého do masy světlého nerostu. Zachycují tak přechody různé barevné intenzity svého barevného tónu "obr. 10, 11".

Obr. 10 Prolínání žilek na kameni

Obr. 11 Prolínání žilek na kameni

Po dokončení skupinové práce děti o hotových dílech diskutují a také se zamýšlejí nad vlastností a výhodností povrchu nově použitého balicího papíru pro práci se suchými pastely. Všechny důležité poznatky jsme na závěr hodiny společně shrnuli.

Reflexe:

Výstava prací z předešlé hodiny byla pro děti dobrým vkladem pro další část výtvarné řady. Na ní jsme si znovu zrakově osvěžili širokou škálu barev. Také jsem dětem dala prostor k diskusi týkající se výstavy samotné, děti mohly samy navrhnout jiné řešení její realizace a přijít na záměr, který mě vedl k výsledné formě. Oním záměrem bylo pocítit teplotní kontrast barev, podle kterého jsem řady speciálně sestavila.

Během práce na zemi děti měly možnost poodstoupit od společné práce, celistvě na ni nahlédnout a pak zpětně zasáhnout do své výtvarné plochy. Při závěrečné diskusi jsme se také dotkli významné úlohy akcentů použitých v práci.

Nedostatek, který se zde objevil, byl v příliš malém formátu balicího papíru. Protože jsme zde pracovali i s prázdnou plochou papíru, která byla narušena přemírou pastelových linek. Možná také z důvodu nevhodně zvoleného tématu byla tato plocha příliš brzy zaplněna a dílo hotovo.

5.2.4. „Čáry máry, místo dětí, ať jsou tady zvířata“

Pomůcky: základní sady pastelů, sada uměleckých pastelů (obsahující 48 barevných tónů), čtvrtka A4, ochranný igelit na lavici, toaletní papír (na výrobu těrek), štětce, vlhký hadr. Dále obrázek od Josefa Čapka z příběhu – Jak si pejsek s kočičkou dělali k svátku dort.

Průběh hodiny:

Hodinu začínáme krátkým vyprávěním pohádky „Jak si pejsek s kočičkou upekli dort“ podle obrázku Josefa Čapka. Pak následuje krátká diskuse o tom, zda se lidé a zvířata v něčem podobají. Následuje rozdání papírů a pak přichází kouzelník. Ten děti začaruje ve zvířátka, která vykouknou z bílé plochy na papíru “obr. 12, 13.

Obr. 12 Zakletý králík

Obr. 13 Zakletá hrdlička

Po skončení práce si děti berou svá díla a usazují se s nimi na koberec do kruhu. Tam si své práce navzájem prohlížejí a každý řekne, v co se proměnil a proč. Nakonec diskutujeme i o celkovém provedení prací a hledáme na nich to, co se zatím s pastelem děti naučily a s ostatními se podělí o to, co nového při práci s ním objevily. Také se chvílku pozastavujeme nad tím, jestli se dětem v hodině pracovalo příjemně či nikoli.

Reflexe:

Pohádková fantazie, to je nota, na kterou děti vždy slyší a nechají se pro ni snadno nadchnout. Proto i zde práce dětí rychle rostly a barvami krásněly pod jejich rukama. Navozenou bujnou fantazií a soustředěnou samostatnou prací jsem jen malinko narušila. Upozornila jsem na důležitost zvířátka, a tak i na jeho dominantní velikost. Připomněla jsem jim také, že malíři, kterými nyní jsou, zaplňují barvou celou plochu. Proto ani ony nesmí zapomenout na barevné pozadí, které svou barevností ke zvířátkům přirozeně patří. Na ukázkách prací z hodiny je patrné, že dětem toto upozornění lehce přešlo do ruky.

Na pracích je vidět, že děti při jejich tvorbě užívaly všeho, co doposud se suchým pastelem zažily, a ještě tyto zkušenosti obohacily tvůrčí cestou o nové přístupy.

Konečná diskuse v kruhu byla pro mě a věřím, že i pro děti, velice příjemná. Již při sesedávání do kruhu byly děti natěšené na prezenci vlastních prací. Představování obrázků a diskuse ještě více prodloužily tuto radost z dobře vykonané práce.

Tyto nádherné pastelové práce jsem vystavila na nástěnce a ještě jsme se k nim vraceli v hodinách literárních a jiných.

5.3. Realizace jednotlivých hodin výtvarné řady v pátém ročníku

V pátém ročníku jsem pracovala se třídou, ve které byl maximální počet dětí dvacet čtyři.

5.3.1. Krajina mých snů

Pomůcky: přírodní sypké materiály (přeseté přes síto), potravinové tácky z umělé hmoty, kelímky na vodu, roztok lepidla a vody, široké štětce (pro dvaceti čtyř člennou skupinu stačí opět čtyři), čtvrtka A2 (předem namočená ve vodě), ochranná fólie na lavici. Dále magnetofonový přehrávač a kazeta (Jablkoň: Machalaj 1995, Spodní proudy), ukázky barevných kamenů a kamenů s barevným žilkováním.

Průběh hodiny:

Hodina probíhá obdobným způsobem jako ve třetím ročníku.

Práce zde však neprobíhá ve skupinách, proto děti zůstávají na svém místě v lavicích (učebna byla malá) "obr 14, 15, 16, 17".

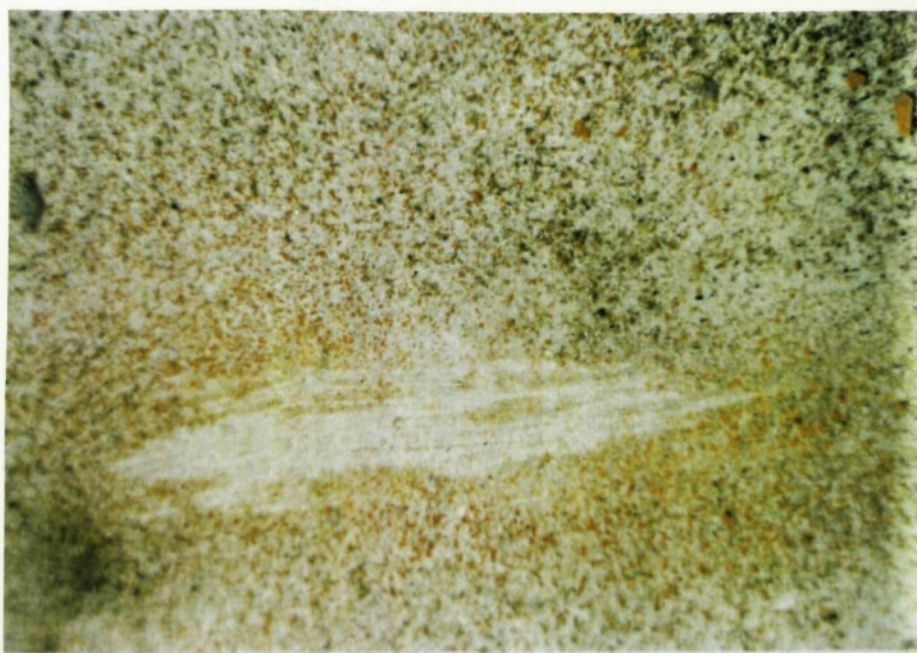

Obr. 14 Konkrétní pojetí krajiny

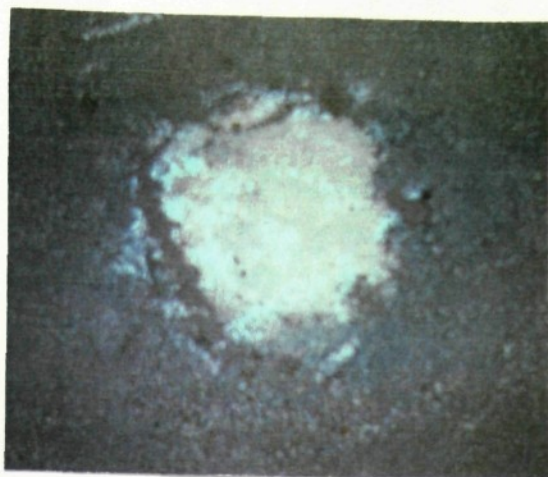

Obr. 15 Jemná práce s materiálom

Obr. 16 Detail z obr. 15

Obr. 17 Nevšední pojetí krajiny

Reflexe:

Nevšední vytváření obrázku sypaným materiálem i starší děti velice bavilo. Se sypkým materiálem si výtvarně pohrávaly obdobným způsobem jako děti třetího ročníku. Používaly ho však více s rozmyslem. Při jeho nanášení se daleko více soustředily, a tak vědomě prožívaly materiál, se kterým v této hodině pracovaly. Konečná podoba byla u všech prací barevně i kompozičně vyvážená.

Pro děti byla nevšední i diskuse, která proběhla ke konci hodiny. Zřejmě na ni nebyly vůbec zvyklé. Již při skládání pomůcek a odnášení prací zavládl ve třídě uvolňující hláhol z konce práce. Svě práce odnesly a tím jakoby vše, co v hodině prožívaly zmizelo. Většina z nich byla proto při diskusi nesoustředěná a se mnou spolupracovalo jen málo dětí, které si nebyly při promluvě příliš jisté. Bylo vidět, že touha po slovním uchopení prožívané emoce je potlačena. Při odchodu ze třídy byla prací v hodině více oslovena děvčata.

Děti pracovaly na velkých formátech papíru, který je pro tuto práci přímo ideální. Již při rozdávání tohoto formátu projevovaly radost nad příležitostí s ním pracovat. Také si s ním všechny děti skvěle poradily. Avšak malé lavice jim při práci s ním příliš nestačily. Z tohoto důvodu musely být hodně opatrné a pozorné. To se dětem dařilo.

Opět se zde našly obtíže spojené se způsobem použití sypkého přírodního materiálu tím, že na čtvrtkách natřených roztokem lepidla a vody špatně přilnul, a proto lehce opadával.

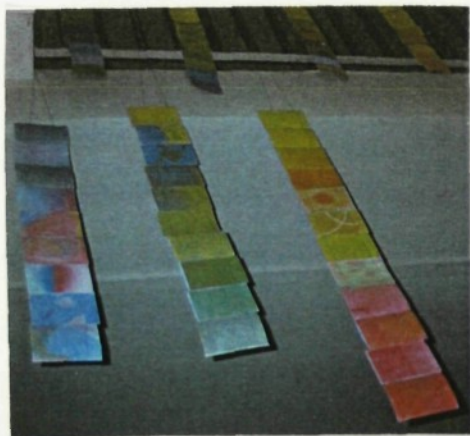

5.3.2. Barva hudebního akordu a barevná kompozice skladby

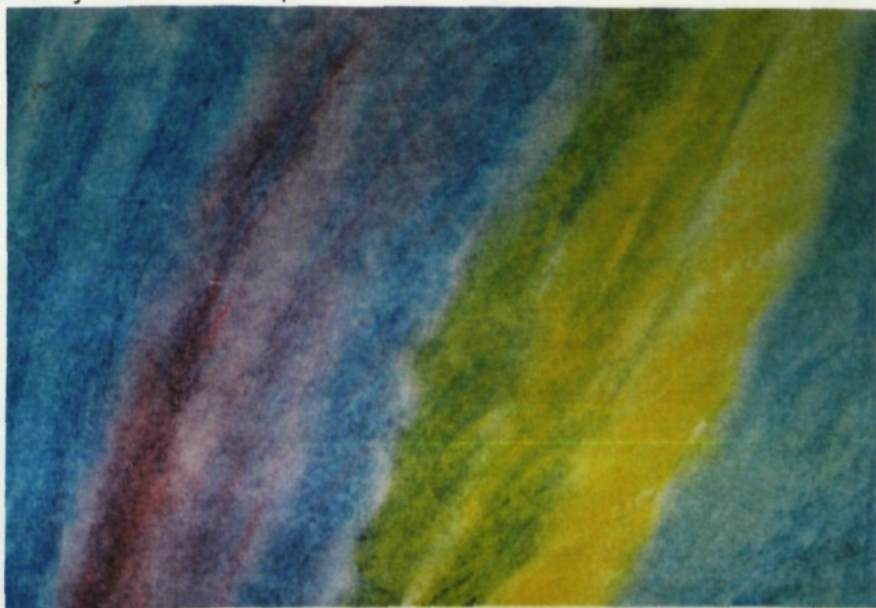
Pomůcky: pastelové tyčinky (pouze základních barev), karty (osm karet pro každého žáka) ze čtvrtky o rozměrech 7 na 10,5 cm, čtvrtka A3, vlhký hadr (vždy jeden do lavice), ochranný igelit na lavici. Dále elektronické pianino, magnetofonový přehrávač a kazeta (P. I. Čajkovskij: Album pro mládež, Nová panenka, Nemocná panenka a B. Smetana: Má vlast, Vltava), zvonkohra, barevné papíry.

Průběh hodiny:

Hodina probíhala podobně jako ve třetím ročníku. Barevná realizace akordů nebyla pro děti náročná, proto jsem s dětmi ve druhé části hodiny navíc realizovala malbu skladby, vrcholnou práci "obr. 18, 19, 20, 21, 22".

Obr. 18 Barevné akordy zavěšené do prostoru

Obr. 19 Hudební skladba Vltava

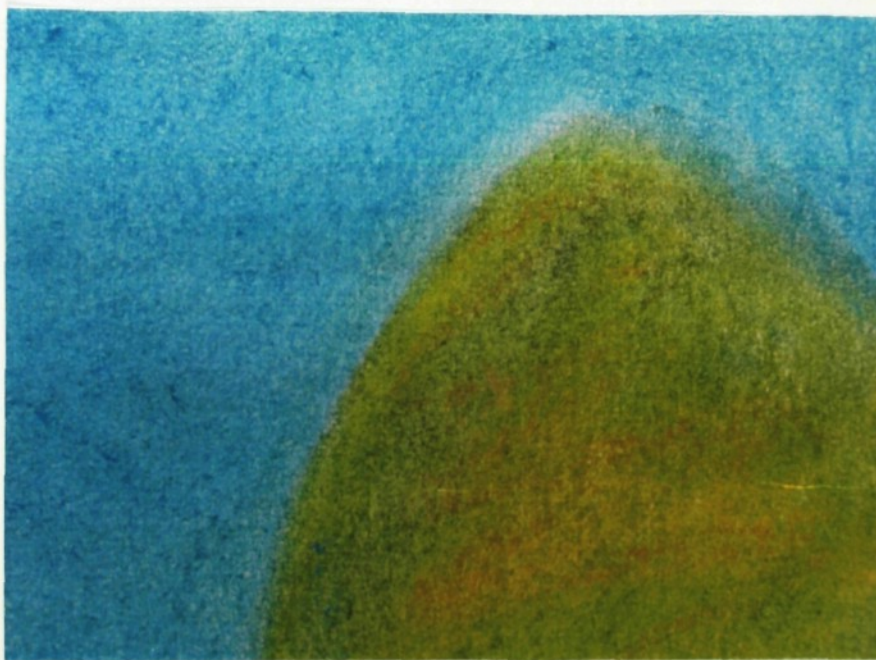

Obr. 20 Hudební skladba Vltava

Obr. 21 Hudební skladba Vltava

Obr. 22 Detail jemného barevného míchání z obr. 21

Reflexe:

Hned na začátku hodiny jsem narazila na nechuť zazpívat si společně jakoukoli píseň. Ale po chvíli děti přece jen zpívaly – vybraly si naši státní hymnu, Kde domov můj.

Barevný kruh (primární a sekundární barvy) byl pro děti opakováním. A skutečně tuto teorii ovládaly. Přesto jsme si při práci vytvořený barevný kruh ponechali na lavici jako podnět k tvůrčí fantazii v úmyslném hledání barevných hudebních akordů. Hledání nových barevných odstínů podle vlastní představy děti velice bavilo. Dychtivě očekávaly každý nový hudební akord, aby jej mohly, podle vlastního uvážení, barevně vyjádřit.

Při roztírání pastelu vznikaly velice zajímavé skupiny barevných odstínů. Nejzajímavější z nich také děti při diskusi v kruhu nejvíce oceňovaly. Tam zažily i velké překvapení z konečného seskupení kruhu podle barevné karty jimi preferovaného hudebního akordu (akordy byly stejné, přestože barevné ztvárnění bylo rozdílné). Musím připustit, že nám zde asi přála také náhoda.

Svou vrcholnou práci děti tvořily, ponořené samy do sebe, velice přirozeně a živelně. Práce s vlhkým hadrem jim zde již byla zcela vlastní.

Hotové barevné kartičky jsem dále připravila pro výstavu na chodbě, stejně jako karty třetího ročníku. Při výstavě jsem je k nim také připojila. Opět byly vstupem pro následující výtvarnou hodinu.

5.3.3. Rozmalování zátiší v ?

Pomůcky: tyčinky ze sady uměleckých pastelů (každé dítě pracuje jedním odstínem), přírodní uhlí (pro každého žáka), papír z náčrtníku A4, čtvrtka A3, toaletní papír (na výrobu těrek), ochranný igelit na lavici, vlhký hadr. Dále vysoký podstavec, džbánek a hrneček na přípravu zátiší.

Průběh hodiny:

Na úvod hodiny si jdeme s dětmi prohlédnout výstavu jejich společné práce z minulé hodiny a diskutujeme o ní. Při této diskusi přicházíme na společný teplotní náboj jednotlivých barevných pruhů.

Po návratu do třídy ode mě dostávají přírodní uhlí a náčrtníkový papír. V lavicích se učí pomocí pomocných os a poměrů kresebnou cestou zachytit poměrně přesnou formu džbánu. Rozmazáváním lineární kresby i nanášením uhlí do plochy vytvářejí prostorový objem znázorněného tělesa. Po zhotovení přípravné skici dostávají jeden pastelový roubík a čtvrtku, na níž po předešlé zkušenosti mohou již lépe zachytit zátiší rozvinutím jednoho barevného tónu. Děti si mohou samy vybrat určité prvky zátiší, na které jim stačí síly "obr. 23, 24, 25, 26, 27, 28

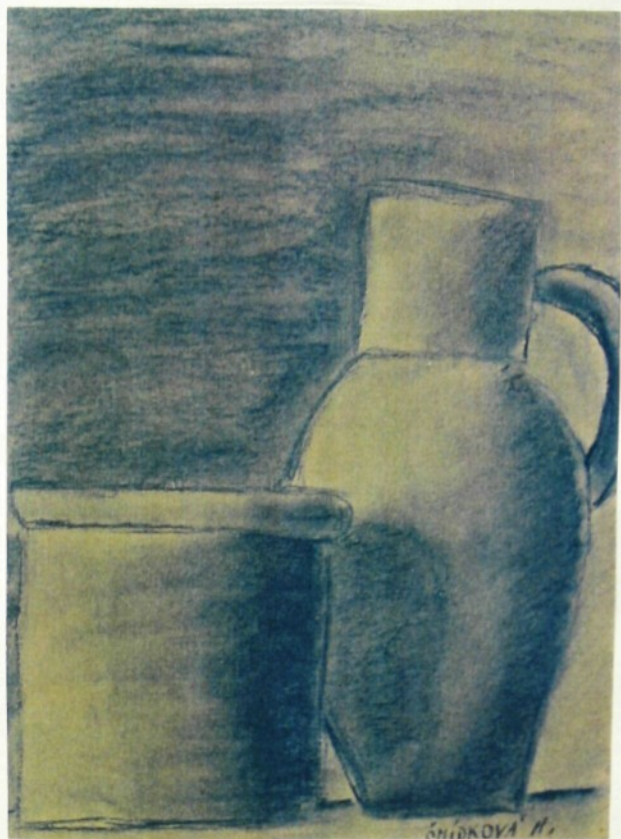
"

Obr. 23 Studijní kresba

Obr. 24 Barevné rozmalování modré barvy

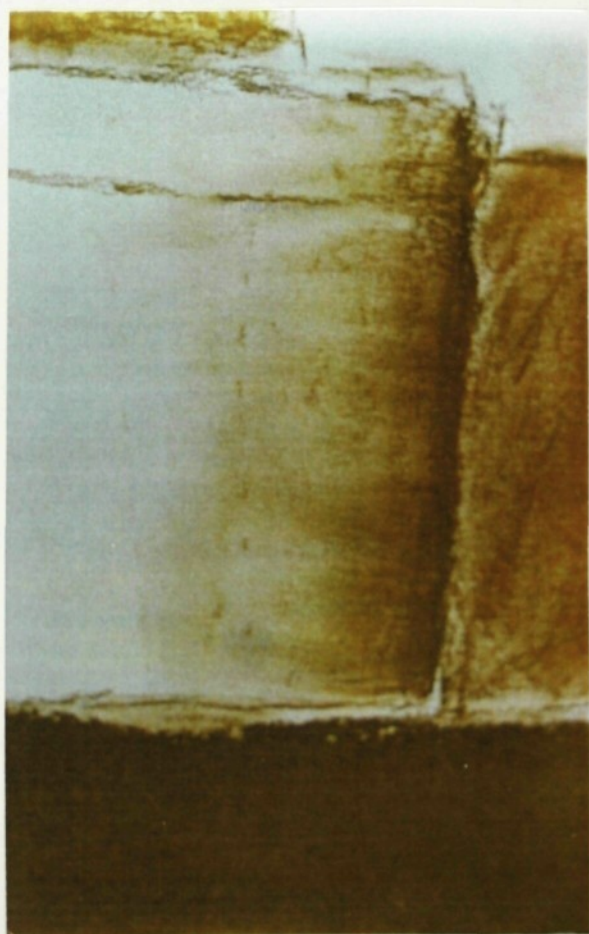

Obr. 25 Detail jemných přechodů

Obr. 26 Barevné rozmalování hnědé barvy

Obr. 27 Detail jemných přechodů

Obr. 28 Barevné rozmalování červené barvy

Po teplotním a odstínově rozehraném prožití jednotlivých barevných tónů položí svá hotová díla před tabuli tak, aby svým barevným nábojem vytvářely skupiny teplých a studených barev. Svou výstavu také tvoří s ohledem na kompozici jednotlivých děl ve skupinách. O dílech diskutujeme a na závěr shrnujeme své dosavadní poznatky o práci s pastely, přírodním uhlím. Neopomeneme ocenit výborná díla.

Reflexe:

Výstavou prací z předešlé hodiny byly děti hodně osloveny. Proto také diskuse, která se jí týkala, byla velice živá. Vedla jsem ji stejným směrem jako ve třetím ročníku. Pro děti byla dobrým vkladem pro další část výtvarné řady. Na ní jsme si znovu zrakově osvěžili širokou škálu barev, které si můžeme sami vytvořit.

Kresbu zátiší jsem pro práci zvolila zcela záměrně. Je pravda, že z fantazijní řady hodně vyčnívá, ale chtěla jsem jí dětem ukázat cestu, jak vytvořit obraz velice blízký realitě, aniž by musely mít zázračný výtvarný talent, který má málokdo z nás.

Po zhlédnutí výtvarných prací, vytvořených dětmi v pátém ročníku ještě před započítím mé řady, bylo patrné, že někteří žáci procházejí výtvarnou krizí, tak jak o ní mluví Barbara Karpetová a Kateřina Sládková.³⁹ A proto jsem jim chtěla ukázat cestu výtvarného řádu, pomocí kterého mohou objevit novou chuť do výtvarné tvorby. V hodině se ukázalo, že nový způsob práce děti dokáže opravdu zaujmout a je jim inspirací k novým „neotřelým“ řešením.

Pomocí úhlu nejprve děti vytvořily skicu nejobtížnějšího prvku zátiší. V následující barvou prosycené práci tak mohly bezprostředně získané dovednosti uplatnit a lépe si novou dovednost zapamatovat. I tak mohly své výtvarné síly zvážit při volném výběru jednotlivých částí zátiší, které zachytily.

(Vytváření skic připravuje aktivní přístup k budoucímu rozpracování a zhotovování studijních skic pro konečnou práci).

Zájem o vlastní dílo byl silný i při výstavě prací. Při vystavení děl na nástěnku se objevily ještě dívky, které do svých obrázků zasahovaly, aby je vylepšily. Tím se také ukázalo, že je k práci nezbytný odstup od vlastního díla pro komplexnější pohled na celkovou kompozici.

Při práci s jedním barevným roubíkem byly děti dlouho zaujaté a také lépe prožívaly jeho teplý nebo studený náboj.

Myslím si, že děti mohou být právem hrdé na svá vytvořená díla, protože je na nich vidět velký kus práce.

---

³⁹ viz Karpetová, B., Sládková, K. *Nenudova příloha pro malé i velké*, 1996

5.3.4. Pohyb louky a její vůně

Pomůcky: základní sady pastelů, sada uměleckých pastelů (obsahující 48 barevných tónů), balící papír (formátu asi 45 na 90 cm), ochranný igelit na lavici, toaletní papír (na výrobu těrek), štětce, vlhký hadr. Dále živé jarní květy.

Průběh hodiny:

Na začátku hodiny si děti zavrou oči a za pomoci čichu a hmatu poznávají živé jarní květy. Když opět oči otevřou, diskutujeme o pocitech, složitosti silných vůní květin ve spojitosti s barvou. Připomeneme si také širokou paletu barevných tónů, kterou obsahuje velká sada pastelů. Posléze děti usednou na zem k rozloženým formátům balícího papíru a začínají výtvarně pracovat. Tématem je malba rozkvetlé louky plné vůní.

Děti pracují ve skupinách. Počet žáků ve skupině nebyl pevný. Tak si děti vytvořily různě početné skupiny podle zvážení vlastních sil "obr. 29, 30".

Obr. 29 Kouzelný strom plný voňavých květů

Obr. 30 Rozvonělá louka plná pohybu

Po skončení práce děti nechávají svá díla na zemi. Diskutujeme o různých řešeních v realizaci námětu, o jeho celkovém provedení. Hledáme v hotových pracích jak známé způsoby práce s pastelem, tak i nové přístupy.

Reflexe:

K poznávání květin po hmatu a čichu přistupovaly děti bez zábran. Nikdo překvapení nezkazil, přestože děti neměly oči zavázané šátkem. I z práce na zemi na velkých formátech byly příjemně překvapené. Zřejmě nebyly zvyklé na zemi pracovat. Na velký formát si troufaly v počtu okolo třech dětí. Přesto se našla jedna výtvarnice, která pracovala úplně sama.

Volný proud myšlenek jsem na počátku práce mírně usměrnila tím, že jsem zdůraznila odlišnost intenzity vůní v prostoru a jejich vzájemné mísení, které můžeme výtvarně znázornit.

Přestože děti měly květiny pro inspiraci volně k dispozici, při práci si jich už nevšímalý. Na zelených loukách se tak začaly objevovat květiny, jejichž forma byla zcela nezajímavá, mechanická. Zřejmě nebylo zvolené téma pro děti dostatečně problémové.

„...snadné práce snižují myšlenkovou aktivitu žáků, zájem o zadaný úkol, žáci pracují mechanicky.“⁴⁰

⁴⁰ Hazuková, H., Šamšula, P. *Didaktika výtvarné výchovy II.* s. 11

Rovněž užití barevných tónů pastelové palety na květech je velice vzdáleno realitě. Z hotových obrazů cítím silnou touhu tvůrců uplatnit ve své práci všechny neobvyklé barevné tóny z pastelové palety. Jako by chtěli vyzkoušet, jak budou vypadat na papíře. Obrazy tak ztrácejí barevně vyváženou kompozici. Avšak i chyby lze názorně využít pro budoucí úspěšnější práci.

V této hodině však děti nesporně poznaly rychlou práci s barevnou paletou pastelových tyčinek.

5. 4. Reflexe obou řad s jejich porovnáním a důležitými výslednými poznatky

Výtvarný jazyk a řád techniky si děti obou ročníků osvojily velice rychle. Především dětem páté třídy dodal výtvarný jazyk větší důležitosti výtvarné výchovy v rámci všech učebních jednotek.

Děti třetího ročníku ke každé práci přistupovaly bezprostředněji. V pátém ročníku děti nad pracemi více přemýšlely.

Ve třetí třídě jsem se setkala s tvůrčí prázdnotou pramenící z barevného omezení, kdežto v pátém ročníku přetrvával stálý zájem o poznání další barevné roviny. Děti přistupovaly k práci jako k problému, který je třeba prozkoumat do hloubky.

Ve čtvrté části metodické řady jsem se již ve třetím ročníku setkala s jistou nespokojeností z opakované práce se suchými pastely, která se v zápětí vhodně vybraným tématem změnila v citem nabytou malbu. Suchý pastel zde plnil funkci prostředku, který umožňuje malbou zhmotnit fantazijní představu. Naproti tomu v páté třídě se děti opět vrhly do pastelové malby s chutí využít všech nabízených možností. Narazili jsme tady však na barevně zanedbanou dětskou duši, která si potřebuje trpělivě projít cestu barev.

I když řady mají své nedostatky, jsem ráda, že jsem je mohla s dětmi realizovat a poučit se z nich.

Každé řešení má vždy své klady i zápory a právě správné uvážení nad klady a zápory nás může přenést o kus dál.

Výsledné práce jsou samy o sobě důkazem, jak děti téma i techniku přijaly.

Během realizace řad jsem zažila jednu nepříjemnou příhodu. Mrzí mě, že jsem nedokázala rychle reagovat na větu, kterou pronesla paní učitelka.

Byla jsem na chodbě a sundávala jsem z nástěnky vystavené práce. Po chodbě právě šel autor jedné z nich a v tomto okamžiku mě paní učitelka s úsměvem na rtech povídá: „Už to připravujete do sběru?“. I kdyby to byla legrace, porozumí jí žáček páté třídy, procházející právě kolem nás? V tu chvíli jsem se dokázala jen zbaběle pousmát, ale uvnitř jsem cítila, že není něco v pořádku. Obsah této věty zcela postrádal to nejdůležitější, co by měl každý člověk chovat k druhém a učitel zvláště – úctu k druhé osobě.

Dlouho jsem přemýšlela nad odpovědí, která by mě dokázala opět uklidnit. Příště asi odpovím: „Pro mě tyto práce jsou důležité.“

5. 5. Nástin užití suchého pastelu v rámci jednotlivých ročníků na prvním stupni základní školy⁴¹

1.– 3. ročník

Kresba prstem do písku (a další využívání písku v nejrůznější podobě)

Různobarevný písek a jeho míchání

Kresba a malba pastelem na kameny a keramiku (proti omyvatelnosti ji zabezpečíme nánosem laku)

Tisk s nánosem pastelového pigmentu (pastel můžeme drhnout o pletivo, tak získáme jemně rozptýlený sypký pigment)

Otisk barvy na papír (na papír nanese barvu, pak ho otočíme na čistý papír a tupým předmětem na něj kreslíme)

Tisk z mokré houby (pastel nanese na mokrou houbu a otiskneme ji na papír)

Textil a pastelový pigment – např. pavučina (na jednom konci lavice připevníme nit, kterou potřeme pigmentem z pastelové tyčinky a ji dále obtiskneme na připravený papír)

Výroba ručního papíru

Průsvitná pastelová kresba jedním barevným roubíkem (prosvítíme ji za pomoci oleje naneseného na spodní stranu papíru)

Výroba pastelových roubíků

Užití jinobarevného podkladu – např. černý podklad a jeden pastelový roubík

pastel vpitý do podmáslí.

Tisk monotyp (na igelit přes pletivo rozptýlíme pigment ze suchých pastelů, na který položíme čtvrtku natřenou rozpuštěným škrobem)

Kresba svazkem pastelů

Práce s pastely a s papírovými šablonkami

Kresba uhlím a pastelem

Batika (na papír nanese klovatinu, po uschnutí na takto připraveném podkladu pracujeme s pastelem – dále si můžeme klovatinou určitá barevná místa rezervovat, nakonec klovatinu vymyjeme vodou v umyvadle)

Kombinace tuš a pastel

Kombinace vodové barvy a pastel

Kombinace pastel a pastelky

⁴¹ viz Kohlová, M. 200 výtvarných činností. 1994

Pro práci s pastely využíváme všech dosud poznaných postupů a dále se hlouběji zaměříme na rozvíjení techniky samotné.

Přírodní sypký pigment a jeho použití pro malířské účely.

Lavírování pastelu (rozmývání pastelů vodou)

Tečkovaná kresba (do houbičky otíráme pastelový pigment, který takto nanášíme na papír)

Kresba na textil (bavlněnou látku namočíme do škrobu, vyždímáme, vyhladíme, napneme a usušíme)

Kresba a malba pastelem na speciálně upravené podklady

Paspartování pastelů

Záměrem tohoto výčtu je rozšíření představy, jak s pastelem pracovat v rámci jeho smysluplného zařazení do hodin výtvarné výchovy, vedle jiných stejně důležitých výtvarných materiálů, na prvním stupni základní školy. K obohacení hlubšího prožitku pracovního materiálu může být dále vhodné zařazení relaxace.

6. Vlastní tvorba

Motto:

„Oko - tento nejmocnější nástroj poznání – musí se cvičit a učit znát, poznávat, a má se učit zvláště dnes, kdy jeho funkce byla zmechanizována a zkažena.“

Emil Filla

Ve své výtvarné tvorbě jsem se vždy věnovala více kresbě než malbě. Barvou jsem však byla vždy okouzlena. Lákala mě svou různorodostí a svěžestí barevných tónů. Možná právě to mi svazovalo ruce při práci s ní. Zaplavila mě vždy svou bohatostí tak, že jsem se při práci nedokázala soustředit na jednotlivé užití barev na celé ploše obrazu, a tak se řádně vyrovnat s barevnou kompozicí. I dnes se v této barevné sféře pohybuji velice nejistě, a proto se učím od barevné harmonie přírody, okolí, ve kterém hledám náměty pro kresebně malířské užití pastelu. Pracovat ve volném prostranství je velice příjemné, ale je třeba, alespoň u mě tomu tak bylo, umět probourat silnou zeď ostychu. Po několikeré návštěvě jsem tuto činnost začala pociťovat jako přirozenou a velmi obohacující. Naplno jsem si prožila sílu vlastní volby.

Pastel sám svou podstatou je velice blízký kresebným médiím, a tak se stal mým průvodcem v objevování barevných dimenzí. Po krátkém čase jsem si ho zamilovala. Je to materiál prostý, a právě proto nám dává velikou volnost. Při práci přirozeně poznáváme jeho vlastnosti a pokud si umíme hrát, začínají nás napadat samy od sebe různé způsoby, jak pastel na podložku nanést a jak s ním dále pracovat.

Při práci nám krásné barevné pigmenty ulpívají na konečcích prstů. Po jejich omytí vodou se suchá barva (nerost ve formě prášku) spojí s tekutinou. Tento zážitek ve mně vyvolal vzpomínku na přirozený koloběh hmoty na naší planetě, který asociuje vzdálenější myšlenky na mocné čtyři živly, ale také na prázaklad všech planet v nekonečném vesmíru. Po takovém zážitku cítím vždy velkou úctu k materiálu, se kterým mám to štěstí pracovat.

V zájmu o „magický“ výtvarný materiál se jen dále rozvíjí má fantazie při jeho užití na rozdílné plochy, které přechází od kamene až po ruční papír. Tak se snoubí velice prostý přírodní malířský i kresebný materiál s řemeslnou, dnes již i ekologickou prací. Máme tak možnost nenechat se svazovat velkokapacitním tuctovým papírem vhodným pro podklad. Již při přípravě podkladu dáváme konečné podobě práce svou osobnost. Při samotné práci s pastelem jsem byla svazována jen hranicí možností materiálu. Zde mám možnost budovat si své dílo od základů. Myslím, že

je určitě dobré zažít vše, co je při této cestě možné, a tak vpustit naši mysl něco nového, prohlubujícího naši dosavadní šíři poznatků.

Vyrobít ruční papír jsem si zkusila a tato práce mi přinesla jak novou dovednost, tak i nové přátelství lidí, kteří mě s prostou výrobou vstřícně seznámili.

Objev chlebové gumy byl již takovou perličkou, která hezky završila přírodní charakter pastelu provázaný se základní složkou potravy naší společnosti. Ještě v nedávné minulosti byl chlebem a solí přivítán host. Jde o nezničující přátelství mezi přírodou a moudrým člověkem.

7. Závěr

Jsem ráda, že jsem tyto řady mohla s dětmi realizovat.

Má metodická řada je inspirací pro realizaci výtvarné výchovy na základních školách ve smyslu cíleně a smysluplně připravovat jednotlivé hodiny ve výtvarné výchově. Myslím si, že pokud budou jednotlivé hodiny takto připravovány, přinese to větší vnitřní uspokojení jak dětem, tak i učitelům. Osobnost učitele zůstává stále na prvním místě. Pokud dokáže do hodin vložit hlubší smysl, otevře budoucím „tvořitelům“ světa nové obzory dotýkající se jejich podstaty.

Cokoli člověk dělá rukama, odráží se i v rozvíjení a zvětšení jeho mozkové kapacity. Když začal pravěký člověk používat různé přírodniny pro výrobu nástrojů, došlo ke zlepšení souhry mezi zrakem a obratnými končetinami. To vedlo k rozvoji mozku (velmi pozvolna). Mohutný rozvoj mozku také souvisel s rozvojem duševních schopností těchto primátů, a to v závislosti na jejich způsobu života.⁴² Právě hodiny výtvarné výchovy dávají prostor k rozvíjení manuálních dovedností.

Dnes se pohybujeme důsledkem převážně virtuálního světa pouze v představách, které jsou odpoutané od zákonů Země. Naše chování k mateřské Zemi je příliš sobecké, a proto zničující. Je naším osudem zkáza, nebo se vrátíme zpátky na „Zem“?

Nechme se opět vést přirozeným materiálem a neporušujme jeho maximální hranice možností. Snažme se ho využívat v rámci těchto možností a s pokorou.

---

⁴² kol. autorů. *Rozum do kapsy*. 1995

8. Slovníček⁴³

akcent: zvýraznění určitých částí obrazu.

arteterapie: využívání především výtvarných technik pro terapeutické a diagnostické účely.

barevný kruh: primární, sekundární a terciální barvy jsou sestaveny do kruhu duhového spektra (červená, červenooranžová, oranžová, oranžovožlutá, žlutá, žlutozelená, zelená, zelenomodrá, modrá, modrofialová, fialová, fialovočervená).

barevný odstín: popisuje barvu podle jejího umístění v barevném spektru, například červenooranžová.

barevný tón: je dán množstvím světla, které povrch odráží.

barvy transparentní (průsvitné): jsou barvy nekrycí, spodní vrstva pod nimi prosvítá.

barvy krycí: kryjí plně nejen podkladový papír či plátno, ale všechny spodní vrstvy barev.

doplňkové barvy: jsou barvy absolutně kontrastní k základním barvám spektra; například doplňkovou barvou k barvě primární je směs jiných dvou primárních barev (třeba zelená je doplňkovou barvou červené, protože ji tvoří modrá a žlutá).

fixativ: je emulze, vzniklá smísením čistého lihu a želatiny nebo kaseinu a rozpuštěním vzniklého roztoku ve vodě. Rozprašuje se na pastelovou kresbu, aby upevnil jemné částice pigmentu na podkladu. Využívá se i k ustálení jednotlivých barevných vrstev, pokud nemá dojít k jejich smísení. Fixativ musí být používán střídavě, protože silná fixace může způsobit ztmavnutí barev a ztrátu charakteristického lesku a svítivosti prachových částic pastelu. Dejte pozor, abyste škodlivé fixativy nevdechovali.

impasto: nanesení silné vrstvy pastelu.

⁴³ literatura použitá při sestavování slovníčku pojmů:

Knopp, B. *Jak vzniká obraz*. 1967

Wright, M. *Úvod do pastelu*. 1996

Hartl, P. *Psychologický slovník*. 1993

kol. autorů. *Rozum do kapsy*. 1995

jeskynní a skalní malby: pravěké kresby a malby na stěnách jeskyň nebo na venkovních stěnách pod skalními převisy (např. Lascaux ve Francii, Altamira ve Španělsku).

karton: jakostní papír, používaný k paspartování a podlepování, svou pevností snižuje výskyt náhodných poškození pastelů.

koláž: vytváření obrazů kombinací různých výstřihků, fotografií, drobných předmětů a jiné.

kolorovaná kresba: kresbu doplňujeme barvou – akvarelovými barvami, barevnými tužkami a pastelem, kresba zde dominuje.

kompozice: je uspořádání tvarů, linií, světlých a tmavých míst, barev teplých a studených, v daném formátu takovým způsobem, aby působily na diváka tak, jak zamýšlel umělec (dojem vyrovnanosti, klidu nebo pohybu či dramatickosti, optimismu nebo pesimismu..) Každá doba měla svůj specifický názor na kompozici. Kompoziční prvky zpravidla vedou oko diváka určitým směrem k důležitým místům obrazu. Celek musí být vždy přehledný a jasný, podstatné má dominovat, podřadné ustupuje.

kontrast: čím větší je kontrast mezi barvami vedle sebe použitými, tím barvy více září.

lavírování - nanesenou barvu rozmýváme vodou či jinou tekutinou.

lazura: technika nanášení průsvitných vrstev barvy přes sebe. Lazurováním můžeme dosáhnout složitých barevných odstínů či ztlumit příliš křiklavou barvu, spodní vrstva vždy prosvítá skrze vrstvu nově aplikovanou.

lesky: jako lesk popisujeme efekt, vzniklý nepravidelným nanášením pastelů na barevně kontrastní podklad.

lineární kresba: tvar předmětů a prostor je vyjádřen v liniích.

moždíř a palička: nádobka s tak zvaným tloučkem, používaná k tření a rozměňování pastelových tyčinek na prach, který se používá k vtírání do kresby nebo z něhož se dělají nové pastely.

mřížkování: je typem šrafování, kdy klademe vodorovné čáry vedle sebe a přes sebe, zpravidla v pravém úhlu.

nastínění: načrtnutí širokých barevných ploch podélnou stranou pastelu.

obraz: dvojrozměrné umělecké dílo (malba, kresba) jehož výrazovými prostředky jsou linie a barva.

optické mísení: vzniká kladením malých barevných ploch vedle sebe. Při pohledu z určité vzdálenosti se barevné body vedle sebe spojí a vytvoří další barvu. Například červené a žluté tečky se budou jevit jako smísené a vytvoří oranžovou.

pastelová malba: jde o malbu nebo kresbu pastelem, křídou nebo hlinkou spojovanou pojidlem na hladký nebo zrněný papír.

pigment: barvivo v čisté formě, dále zpracovávané při výrobě malířských potřeb.

plavená křída: je velice jemný druh křídý, používaný při výrobě pastelů, k vytvoření světlých tónů z původního pigmentu.

podkladový materiál: například papír, karton nebo plátno si vybíráte podle textury, která je vhodná k použití vámi zvoleného pastelu.

pojídlo: lepidlo na bázi škrobu, například odstředěné mléko nebo tragantová klovatina. Jeho roztok se používá k stmelení pigmentů a akvarelových pastelů do tyčinek. U olejových pastelů je pojidlem olej.

roztírání: jedná se o míchání barev na podkladovém materiálu vtíráním jednoho pigmentu do pigmentu sousedního nebo do spodní vrstvy barvy pomocí prstu nebo těrky.

roztříštěné barvy: tohoto efektu dosáhneme nanesením slabé nepravidelné vrstvy barvy, která dovolí, aby spodní barva prosvítala skrze její nestejný nános.

ruční papír: obsahuje vysoký podíl hadrů a na rozdíl od papíru z celulózy věkem nežloutne ani nekřehne.

stálobarevné: nazýváme ty barvy, které si věkem udržují původní sytost odstínu a tónu.

stínování: vzniká kreslením zpravidla rovnoběžných čar, které obvykle klademe přes dříve namalovanou barevnou plochu, abychom pozměnili intenzitu nebo tón původní barvy. Často se používá při kreslení ovzduší.

studené barvy: barvy mezi modře purpurovou a žlutozelenou tvoří studenou část barevného spektra. Každá barva může mít i studenou verzi, například tu, která obsahuje určitý podíl modré.

svítivost: při používání měkkých pastelů se prachové částice pigmentu na povrchu papíru neslučují a díky tomu charakteristicky září.

šrafování: vzniká kreslením zhruba rovnoběžných čar vedle sebe, kterými lze zvýraznit texturu předmětu i přechody mezi barevnými tóny. Začínáme zpravidla od nejtmaší části předmětu.

teplé barvy: barvy mezi červeně purpurovou a oranžovožlutou v barevném spektru jsou považovány za teplé. Všechny ostatní odstíny mají teplou lehce načervenalou verzi.

těrka: pevně svinutý papír ve tvaru tužky. Používá se k vtírání pastelu do podkladu.

uhel: zuhelnatělé dřevo, vyrobené pálením vrbových, révových nebo jiných větviček v pecích bez přístupu vzduchu.

vtírání: tak zvaná technika suché malby, při níž se práškový pastel vtírá do podkladu tak, aby vznikla rovnoměrná barevná plocha. Suché pastely nastroháme nožem nebo rozdrtíme, aby vznikl jemný prášek.

9. Seznam literatury

- 1) *Estetická výchova*. Praha: UK, 1982, č. 1, 2, 3, 4.
- 2) Hartl, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993
- 3) Hazuková, H., Šamšula, P. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Praha: SPN, 1986
- 4) Hejný, J. *Kresba, malba, grafika*. Olomouc, 1990
- 5) Kadlečíková, M. *Mucha, pastely*. Praha: BB art, 1996
- 6) Karpetová, B., Sládková, K. *Nenudova příloha pro malé i velké*. Prostor, 1996
- 7) Knopp, B. *Jak vzniká obraz*. Ostrava, 1967
- 8) Kohlová, M. *200 výtvarných prací*. Praha: Portál, 1996
- 9) kol. autorů. *Malířské umění od A do Z*. Praha: Rebo production, 1995
- 10) kol. autorů. *Rozum do kapsy*. Praha: Albatros, 1995
- 11) kol. autorů. *Slovník světové kresby a grafiky*. Praha: Odeon, 1997
- 12) kol. autorů. *Slovník světové kresby a grafiky*. Praha: Odeon, 1997
- 13) kol. autorů. *Vzdělávací program Základní školy*. Praha: Fortuna, 1996
- 14) Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998
- 15) Lassaigue, J., Minervinová, F. *Edgar Degas*. Praha: ODEON, 1985
- 16) Olmedo, S., G. *Jak malovat Pastel*. Praha: Svojtka a Vašut, 1995
- 17) Pohnerová, M. *Duchovní a smyslová výchova*. Polička: Frantisk, 1992
- 18) Rogge, J., U. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 1996
- 19) Skácel, J. *Kam odešly laně*. Praha: Albatros, 1985
- 20) Skácel, J. *Proč ten ptáček z větve nepadne*. Praha: Albatros, 1988
- 21) Slavík, J. *Od výrazu k dialogu ve výtvarné výchově*. Praha: UK, 1997
- 22) Stehlíková, B. *Adolf Born*. Praha: ODEON, 1988
- 23) Tournier, P. *Silní a slabí*. Praha: Návrat domů, 1995
- 24) Vlček, T. *Jakub Schikaneder*. Praha: Odeon, 1985
- 25) *Výtvarná výchova*. Praha: UK, r. 37, č. 1, 2, 3, 4.
- 26) *Výtvarná výchova*. Praha: UK, r. 38, č. 1, 2, 3, 4.
- 27) Wright, M. *Úvod do pastelu*. Praha: Ikar, 1996

10. Seznam přílohy

Vlastní práce

Příloha 1: Studijní práce

- Obr. 1. 1: Had, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 2: Krajina 1, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 3: Krajina 2, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 4: Krajina 3, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 5: Barvy podzimu, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 6: Zima, balící papír 25 na 35cm
- Obr. 1. 7: Louka, čtvrtka A2
- Obr. 1. 8: Východ slunce, balící papír 15 na 26cm
- Obr. 1. 9: Západ slunce, balící papír 16 na 26cm
- Obr. 1. 10: Oblaka, náčrtníkový papír A4
- Obr. 1. 11: Jas, balící papír 35 na 37cm
- Obr. 1. 12: Horizont, balící papír 20 na 35cm

Příloha 2: Velké práce

- Obr. 2. 1: Krajina 4, upravená čtvrtka temperovým nátěrem
A1
- Obr. 2. 2: Osamělý dvůr, kartón **A1**
- Obr. 2. 3: Český Dub, balící papír 16 na 30cm
- Obr. 2. 4: Hodkovice n. Mohelkou, balící papír 20 na 30cm
- Obr. 2. 5: Liberec, balící papír 40 na 60cm
- Obr. 2. 6: Kaštan, kartón **A1**
- Obr. 2. 7: Jablůňka, čtvrtka **A1**
- Obr. 2. 8: Jarní voda, čtvrtka **A1**
- Obr. 2. 9: Obloha, čtvrtka **A1**
- Obr. 2. 10: Podzim, kartón **A1**

Obr. 1. 1: Had, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 2: Krajina 1, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 3: Krajina 2, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 4: Krajina 3, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 5: Barvy podzimu, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 6: Zima, balící papír 25 na 35cm

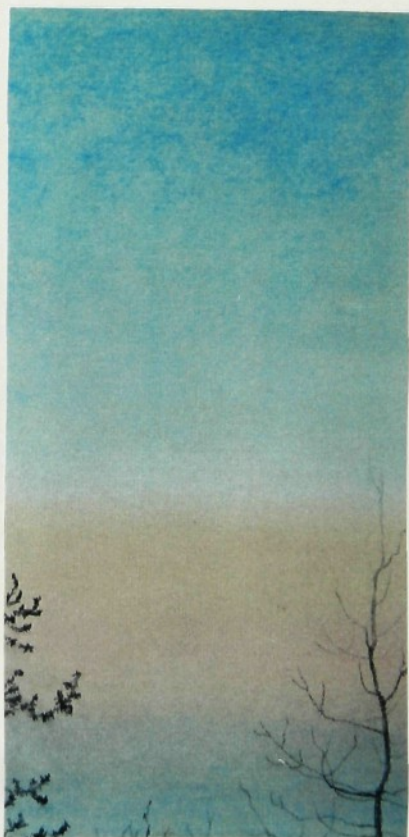

Obr. 1. 7: Louka, čtvrtka A2

Obr. 1. 8: Východ slunce,
balící papír 15 na 26cm

Obr. 1. 9: Západ slunce,
balící papír 16 na 26cm

Obr. 1. 10: Oblaka, náčrtníkový papír A4

Obr. 1. 11: Jas, balící papír 35 na 37cm

Obr. 1. 12: Horizont, balící papír 20 na 35cm

Obr. 2. 1: Krajina 4, upravená čtvrtka temperovým nátěrem
A2

Obr. 2. 2: Osamělý dvůr, kartón A2

Obr. 2. 3: Český Dub,
balící papír 16 na 30cm

Obr. 2. 4: Hodkovice n. Mohelkou,
balící papír 20 na30cm

Obr. 2. 5: Liberec, balící papír 40 na 60cm

Obr. 2. 6: Kaštan, kartón A2

Obr. 2. 7: Jablůňka, čtvrtka A2

Obr. 2. 8: Jarní voda, čtvrtka A1

Obr. 2. 9: Obloha, čtvrtka A1

Obr. 2. 10: Podzim, kartón A2